Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra občanské výchovy a filosofie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vybrané otázky ekonomického myšlení dětí na 1. stupni základní školy

Questions of Economics Understanding of Primary School Students

Autorka diplomové práce: Sylva Bartakovičová

Vedoucí diplomové práce: Ing. Michaela Dvořáková, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Červen 2014

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne ……

…….

Sylva Bartakovičová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat především Ing. Michaele Dvořákové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a doporučení při psaní mé práce.

Poděkování patří též mé rodině za podporu během studia.

Abstrakt

BARTAKOVIČOVÁ, Sylva. *Vybrané otázky ekonomického myšlení dětí na 1. stupni základní školy*. Praha, 2014. Diplomová práce. UK, PedF.

Cílem diplomové práce je analyzovat ekonomické myšlení žáků 1. stupně základní školy a na základě identifikovaných nedostatků navrhnout soubor námětů vedoucích k zefektivnění výuky.

Teoretická část v sobě zahrnuje stav zkoumání ekonomického myšlení žáků primární školy v ČR a v zahraničí. Je zde ozřejměna současná forma finančního vzdělávání v České republice a východiska zkoumání dětského porozumění, zejména konstruktivismus.

V praktické části je popsána příprava a realizace kvalitativního výzkumného šetření formou polostrukturovaného individuálního rozhovoru se žáky 3. ročníku 1. stupně ZŠ.

Na základě zjištěných nedostatků ve znalostech je v závěru navržen soubor námětů s cílem rozvinout představy dětí mladšího školního, doplnit jejich znalosti a posílit celkové ekonomické myšlení.

Klíčová slova

finanční gramotnost, ekonomické myšlení, ekonomické představy, dětská pojetí, RVP, peníze, finance, koruna česká, banka, půjčka, hotovostní platba, bezhotovostní platba

Abstract

BARTAKOVIČOVÁ, Sylva. *Questions of Economics Understanding of Primary School Students*. Prague, 2014. Diploma thesis. UK, PedF.

The aim of this thesis is to analyze the economic thinking of third grade students in primary school. On the basis of identified deficiencies, a set of ideas leading to more effective teaching is proposed.

The theoretical section includes an examination of the state of economic thinking in primary school pupils in the Czech Republic and abroad. This explains the present form of financial education in the Czech Republic, and examines children's understanding, particularly in relation to constructivism.

The practical section describes the preparation and implementation of qualitative research in the form of semi-structured individual interviews with pupils in their 3rd year, and 1st grade of primary school.

In the conclusion, a set of ideas aimed to develop the financial thought processes of younger school students, supplement their knowledge, and strengthen their overall economic thinking, is proposed.

Key words

financial literacy, economic thinking, imagination in economics, children's conceptions, RVP, money, finance, czech crown, bank, loan, cash payment, cashless payment

OBSAH

ÚVOD **8**

1.1 Obsah diplomové práce 9

1.2 Cíle diplomové práce 10

2 ÚVOD DO PROBLEMATIKY **11**

2.1 Finanční gramotnost 11

2.1.1 Standardy finanční gramotnosti pro 1. stupeň ZŠ 12

2.2 Význam finančního vzdělávání 12

2.3 Konstruktivismus 13

2.3.1 Myšlení 15

2.3.2 Utváření dětských pojetí 17

2.4 Ekonomické pojmy 17

2.4.1 Peníze a peněžní směna 17

Formy peněz 17

Funkce peněz 18

2.4.2 Banky 19

2.4.3 Platba 19

2.4.4 Půjčka 20

2.4.5 Úspory 20

3 POJETÍ EKONOMICKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ V PRIMÁRNÍM VZDĚLÁVÁNÍ V ČR **21**

3.1 Programy vzdělávání a příslušné dokumenty 21

3.1.1 Rámcový vzdělávací program 21

3.1.2 Ostatní programy a dokumenty 24

3.2 Občanské vzdělávání realizované organizacemi v ČR 26

3.3 Analýza učebních textů a materiálů 29

4 STAV ZKOUMÁNÍ EKONOMICKÉHO MYŠLENÍ ŽÁKŮ PRIMÁRNÍ ŠKOLY V ČR A ZAHRANIČÍ **33**

4.1 Výzkumy dětského chápání ekonomických témat 33

4.1.1 A.Strauss a K. Schuessler 33

4.1.2 A.E.Berti a A.S. Bombi 34
4.1.3 Burris (1983), Berti a Bombi (1988) 36
4.1.4 Fox a Kehret-Ward (1990) 36
4.1.5 M. Bonn a P. Webley (2000) 37
4.1.6 L. Morgado a E. Vyskočilová (2000) 38
5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ 39
5.1 Úvod 39
5.1.1 Popis vzorku 39
5.2 Výzkumné otázky a metodologie výzkumu 40
5.2.1 Metoda získávání dat 40
5.2.2 Záznam dat a zpracování výzkumného šetření 40
5.2.3 Kritéria kvality kvalitativního výzkumu 41
5.2.4 Etické otázky výzkumu 42
5.2.5 Výzkumné otázky 43
5.3 Výsledky výzkumného šetření 44
6 VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK 85
7 DOPORUČENÍ 89
8 ZÁVĚR 90

Úvod

Jako třídní učitelka na prvním stupni základní školy pracuji již čtvrtým rokem. Za tu dobu jsem měla možnost poznat vícero vzdělávacích ústavů, setkat se s různými lidmi a především být takřka v každodenním kontaktu s dětmi. Již během mého prvního roku praxe, kdy jsem začala přemýšlet o tématu své diplomové práce, mě napadla možnost sledovat a analyzovat dětská pojetí ekonomických vztahů a financí. Postupně tato moje vize dostávala jasnějších obrysů a já jsem si byla jistá, že toto téma v sobě skýtá potenciál hodný bližšího zkoumání.

Důležitost finanční gramotnosti v současnosti není třeba zdůrazňovat. Na jedince ze všech stran útočí lákavé nabídky finančních produktů a služeb, které slibují vyřešení špatné finanční situace. Lidé si tak mohou dovolit věci, požitky a služby, které by jim byly jinak nedosažitelné, a snadno se tak dostávají do kolotoče zadlužení, ze kterého je velmi složité se dostat. Počet exekucí je čím dál tím vyšší a mnoho lidí řeší své finanční problémy dalším půjčováním si a dostávají se tak do stále větších dluhů.

Na základě výzkumu veřejného mínění, vypracovaného společností STEM/MARK z roku 2007[1], vyplynulo, že úroveň finanční gramotnosti mezi obyvateli ČR je průměrná až podprůměrná. Rovněž zpráva OECD[2] z roku 2006 monitoruje nízkou úroveň finanční gramotnosti obyvatel vyspělých zemí a také fakt, že občané významně přeceňují své vlastní finanční kompetence. I toto jsou mimo jiné důvody, které mě vedly k bližšímu zkoumání této problematiky. Ve své diplomové práci se pokusím nahlédnout do myšlení žáků mladšího školního věku v České republice a v zahraničí, na základě těchto informací bych chtěla uskutečnit výzkumné šetření, které nahlédne do struktury dětských porozumění spojených s používáním hotovostních a

[1]Prezentováno v Analytické zprávě – Centrum občanského vzdělávání, Masarykova univerzita [31]

[2]Organisation for Economic Co-operation and Development (mezivládní Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)

bezhotovostních peněz. Výstupem bude též návrh dalších praktických postupů a aktivit, které povedou ke zvyšování finanční gramotnosti.

Toto téma je pro mě aktuální a zajímavé, neboť ve své praxi vidím velké rozdíly ve znalostech žáků, týkajících se hospodaření a zodpovědného zacházení s penězi. Finanční a ekonomické vzdělávání je v současné době chápáno jako nástroj ke zvyšování úrovně finanční gramotnosti, které umožňuje občanům odpovědně pracovat s informacemi na finančním trhu k zajištění potřeb svých a potřeb své rodiny s ohledem na měnící se životní situace. Na potřebu dostatečného finančního vzdělávání apeluje Ministerstvo financí, Česká národní banka a vláda ČR. Důležité je začít se vzděláváním už v raném školním věku, aby žáci přišli do kontaktu s ekonomickými tématy, dokázali se orientovat na finančním trhu a na základě získaných zkušeností později odpovědně hospodařili s financemi. Standardy finanční gramotnosti pro výuku na školách, včetně výuky na prvním stupni, byly již vypracovány a na trhu jsou dostupné i učebnice dostatečně postihující tuto oblast.

Považuji za důležité, aby děti byly vzdělávány v problematice hodnoty a podoby peněz a otevřeně s nimi hovořit o problémech, které mohou nastat při špatném hospodaření a o způsobu, jak podobným situacím předcházet. Takové otevřené debaty staví dobrý základ tomu, aby žáci byli v dospělosti schopni své finance spravovat zodpovědně, uměli se orientovat na finančním trhu a nestávali se jeho oběťmi.

1.1 Obsah diplomové práce

Diplomová práce je strukturována do dvou hlavních částí – teoretické a praktické.

Teoretická část v sobě zahrnuje stav zkoumání ekonomického myšlení žáků primární školy v ČR a porovnání se stavem v zahraničí. Je zde ozřejměna současná forma finančního vzdělávání v České republice, jeho

cíle a možnosti realizace ve školách. Dále zde autorka vysvětluje didaktická východiska zkoumání dětského porozumění, zejména konstruktivismus.

Praktická část je zaměřena na témata, se kterými mohou mít žáci zkušenosti. Stěžejní prvek tvoří výzkumné šetření formou polostrukturovaného individuálního rozhovoru s jednotlivými respondenty. Na základě nedostatků ve znalostech zjištěných analýzou výsledků bude navržen soubor námětů s cílem rozvinout představy dětí mladšího školního, doplnit jejich znalosti a posílit celkové ekonomické myšlení.

1.2 Cíle diplomové práce

Cílem diplomové práce je představit požadavky na ekonomické vzdělávání na 1. stupni základní školy, představit pojetí finanční gramotnosti a zmapovat zkoumání dětského porozumění ekonomice v České republice a v zahraničí a v neposlední řadě pak diagnostikovat dětské porozumění tématu hotovostních a bezhotovostních peněz a s nimi spojené problematiky.

Na základě této diagnostiky dále vytvořit soubor námětů pro rozvoj finanční gramotnosti na prvním stupni základní školy.

2 Úvod do problematiky

2.1 Finanční gramotnost

Pojem finanční gramotnost lze definovat jako: *„Soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.“* [21]

Definice finanční gramotnosti je pak dále strukturována a člení se na několik vzájemně prolínajících se složek. Konkrétně se jedná o gramotnost peněžní, gramotnost cenovou a gramotnost rozpočtovou:

- Peněžní gramotnost – schopnost spravovat a nakládat s hotovostními a bezhotovostními penězi (např. používání bankovního účtu, platba kartou apod.)

- Cenovou gramotnost – chápání problematiky cen a jejich určování, inflace apod.

- Rozpočtovou gramotnost – schopnost tvořit a spravovat osobní či rodinné rozpočty. Předpokladem je též znalost a orientace na trhu finančních produktů a služeb jako jsou např. leasingy, úvěry, pojištění či investice, a schopnost volby vhodné varianty dle stávající situace. [21]

2.1.1 Standardy finanční gramotnosti pro 1. stupeň ZŠ

Definice finanční gramotnosti uvedená v kapitole 2.1 se stala východiskem pro Standardy finanční gramotnosti, které jsou součástí Systému budování finanční gramotnosti na základních a středních školách.

Standardy finanční gramotnosti vymezují cílový stav úrovně finanční gramotnosti pro základní vzdělávání (zvlášť pro 1. stupeň a pro 2. stupeň) a pro střední vzdělávání (ten odpovídá úrovni finanční gramotnosti dospělého občana).

Standardy finanční gramotnosti pro základní vzdělávání
1. stupeň ZŠ

	Obsah	Výsledky
Peníze	- hotovostní a bezhotovostní forma peněz - způsoby placení - banka jako správce peněz	- používá peníze v běžných situacích - odhadne a zkontroluje cenu nákupu a vrácené peníze
Hospodaření domácnosti	- rozpočet, příjmy a výdaje domácnosti - nárok na reklamaci	- na příkladu ukáže, proč není možné realizovat všechny chtěné výdaje
Finanční produkty	- úspory - půjčky	- vysvětlí, proč spořit, kdy si půjčovat a jak vracet dluhy

Tab. 1: **Standardy finanční gramotnosti pro základní vzdělávání** [22]

2.2 Význam finančního vzdělávání

Kvalitní finanční vzdělání je v dnešním světě jedním ze stěžejních předpokladů samostatného fungování jednotlivce. Ten tak přejímá odpovědnost za finanční zajištění sebe i své rodiny a v širším kontextu přispívá k rozvoji české ekonomiky a společnosti jako celku. [23]

Vzhledem ke stále se měnícímu a rozvíjejícímu se finančnímu trhu nelze inovace a změny ve vzdělávání provést ihned a finanční vzdělávání se tak stává dlouhodobým procesem.

Nedostatky v této oblasti negativně ovlivňují nejen rodinný rozpočet či finance jednotlivce, ale vedou též k sociálním problémům majícím širší dopad na okolí. Předluženost, osobní bankrot a exekuce mají často destruktivní vliv na mezilidské vztahy.

Iniciátorem a koordinátorem finančního vzdělávání Ministerstvo financí ČR. [24]

2.3 Konstruktivismus

Tato část práce představí didaktická východiska konstruktivismu a definuje základní problém kognitivní psychologie - myšlení.

Konstruktivistický směr autorka vybrala z důvodu, že s tématem hospodaření mají děti vlastní zkušenosti, které ovlivňují a formulují dětské představy a pojetí. Ty se autorka snaží podle konstruktivistického přístupu zjišťovat a dále s nimi pracovat.

Hlavním principem konstruktivistické výuky je příprava situací, ve kterých mohou žáci získat nové zkušenosti během výuky a jejich porovnávání se zkušenostmi již nabitými. Výsledky tohoto procesu jsou postupně začleňovány do vlastních mentálních struktur vedoucích k porozumění.

Učení je dle konstruktivistického směru značně komplikovaný psychologický a sociální proces. Dítě si již od raného věku vytváří vlastní obrazy o světě, které jsou stavěny na základě osobních zkušeností. Dítě si tak formuje tzv. naivní prekoncepty - původní koncepty, představy, skrze které poznává a identifikuje nové informace a vjemy. Pokud se tyto dostanou do rozporu s jeho dosavadními představami, dochází k vzniku prekonceptu

nového, resp. k přebudování starého – naivního. Pokud se jedinec tomuto procesu vědomě brání a starý prekoncept nehodlá opustit, uzavírá se tak před poznáním a argumenty z vnějšku. [25]

Vzdělávání probíhá nejen na úrovni jedince, ale i na úrovni většího celku. Žáci ve vzdělávací skupině vzájemně porovnávají své vlastní osobní názory a pohledy a tvoří tak si vlastní kritický názor. Získávají tak nové zkušenosti a mohou své původní prekoncepty opouštět, rozšiřovat nebo setrvat u původní koncepce v případě, že se jim sociální interakcí potvrdil.

Cílem konstruktivistického vyučování je získávání příležitostí opustit původní prekoncepty a možnost jejich re-konstrukce tak, aby se více shodovaly se skutečností.

Učitelova role je vytváření takových vzdělávacích situací, ve kterých si nejprve žáci své prekoncepty zkonstruují a následně si vyzkouší jejich použitelnost. Na závěr žák prekoncept potvrdí nebo re-konstruuje.

Učitel si klade za cíl vést žáka k tomu, aby přemýšlel nad svými dosavadními zkušenostmi. Ty má rozvinout, organizovat, prohloubit případně i obohatit.

Výuka podle konstruktivistických východisek je tedy výukou činnostní a klade důraz na porozumění a objevování nových věcí žákem samotným. Klíčová je úloha motivace a zaujetí studiem.

Tento pedagogický směr vychází z vývojové psychologie L. Vygotského a J. Piageta. Hlavní myšlenka tohoto směru je učení interaktivity, sociální komunikaci a tvorbě vlastních poznatků žáků, kteří tyto poznatky kriticky posuzují a pracují s nimi. Konstruktivismus je přechod od transmisivního vyučování k sebeučení, (vlastní iniciace, organizace a evaluace). [1] [25]

V rámci konstruktivismu existuje více směrů, které se odlišují důrazem na jeho různé aspekty:

- Kognitivní konstruktivismus vychází především z J. Piageta. Hlavním charakteristickým rysem je propojování získaných poznatků a informací z vnějšího prostředí do smysluplných celků. Student s nimi provádí mentální operace, které odpovídají jeho kognitivnímu vývoji.

- Sociální konstruktivismus vychází zejména z L. Vygotského a hlavní myšlenkou je přesvědčení, že realita je konstruovaná činnostmi člověka, a že příslušníci určité komunity vytvářejí společně vlastnosti světa, kterým jsou obklopeni. Vědomosti jsou brány jako lidský produkt, který je vybudován ve specifickém kulturním a společenském kontextu. Jedinci se učí vzájemným ovlivňováním v rámci prostředí a společnosti, ve které žijí. Z toho plyne, že učení je bráno jako sociální proces.

V České republice je konstruktivismus znám hlavně díky tzv. kritickému myšlení, které pracuje s metodikou učení, která má podpořit aktivitu studentů při pozorování a rozvoj jejich rozumových schopností. Tento směr je šířený mezinárodní organizací *Čtením a psaním ke kritickému myšlení* (Reading and Writing to Critical Thinking). Důležitým faktorem kritického myšlení uznání specifik neustále se vyvíjejícího dětského myšlení. [2] [3]

2.3.1 Myšlení

Pro přípravu výuky na základě konstruktivistických východisek je důležité seznámit se alespoň se základními charakteristikami kognitivního vývoje.

Myšlení je základní problém kognitivní psychologie a díky němu může jedinec tvořit pojmy, úsudky a rozhodnutí, řešit problémy.

Soustava jednoduchých psychických funkcí tvoří materiál, který je přijímán, zpracováván, uchovává a zpětně vybavován. Informace, které jedinec takto získá, jsou skrze myšlení organizovány, zpracovávány a využívány. [4]

Matematicko - logické myšlení, které je pro tuto práci zásadní, je rozděleno podle J. Piageta na pět vývojových fází:

- **Senzomotorická asimilace** (do 2 let)
  Vývoj inteligence začíná senzomotorickým a praktickým poznáváním objektů. V této době se také vyvíjí orientace v prostoru a čase.
- **Symbolické myšlení** (do 4 let)
  Toto období je charakteristické absencí logiky na úkor vývoje dětské řeči. Verbální, neverbální a figurativní symboly nahrazují reálné objekty.
- **Názorné myšlení** (do 7 let)
  Jedná se o vývojovou etapu, která je charakterizována mentálními operacemi a názorovými procesy, objevují se náznaky logického uvažování a práce s představami.
- **Konkrétní operace** (do 11 let)
  Dítě si již uvědomuje vztahy, systematicky pojímá objekty, čísla, prostor, čas, příčiny a důsledky, ovládá logiku a schopnost mentální konzervace nabytých pojmů.
- **Formální operace** (pubescence a postpubescence)
  Poslední fáze vývoje je determinována myšlením a hypoteticko-deduktivními principy, tvořením a ověřováním hypotéz pomocí abstrakce, která souvisí s ukončením vývoje terciárních oblastí mozkové kůry, sjednocující dílčí smyslové analyzátory ve funkční celek. [5] [6]

2.3.2 Utváření dětských pojetí

Dětská pojetí se mohou utvářet na základě individuální zkušenosti, která je spojena s prožitkem. Vliv na děti mají sourozenci, rodiče, kamarádi a škola. Pojetí mohou být ovlivněna či formována médii (tiskem, televizí, rozhlasem, internetem). Dítě může své pojetí aktivně vytvářet tak, že samo vyhledává informace, experimentuje nebo pozoruje. [7]

2.4 Ekonomické pojmy

Pro lepší orientaci v obsahu učiva finanční gramotnosti tato kapitola představí základní ekonomické pojmy, které se v práci objeví, vychází ze standardů ekonomického vzdělávání (viz Tab. 1, str. 12) či jsou s tématem spojeny.

2.4.1 Peníze a peněžní směna

V tržní ekonomice hrají peníze podstatnou a nezastupitelnou roli. V minulosti nahradily směnu, během které se statky směňovaly v naturální podobě. Peněžní směnou se vytvořily podmínky pro efektivnější fungování trhu a získání značných úspor všech zdrojů. Používání peněz je výsledkem přirozeného vývoje výroby, dělby práce a specializace. Peníze zprostředkovávají a usnadňují výměnu ostatních statků a odstraňují nutnost výměn a mají tedy úlohu všeobecného směnného prostředku.

Formy peněz

V soudobé ekonomice fungují peníze v těchto formách:

- **Hotovostní**
  - Drobné mince - kovové
  - Papírové peníze – bankovky

- **Depozitní (bezhotovostní) peníze**

Jedná se o peníze, které existují v bezhotovostní podobě, např. jako vklady v bankách, které si majitel může kdykoliv vyzvednout nebo použít k platbám. Kvantitativně v nabídce peněz převládají.

Česká koruna je definována následujícími znaky:

- Název měny: koruna česká, označená zkratkou Kč, mezinárodní označení CZK
- Hotovostní druhy české koruny jsou mince a bankovky. Nominální hodnoty mincí jsou 1 Kč, 2 Kč, 5 Kč, 10 Kč, 20 Kč, 50 Kč, bankovek 100 Kč, 200 Kč, 500 Kč, 1000 Kč, 2000 Kč, 5000 Kč.
- Bankovky a mince jsou produkovány výlučně Českou národní bankou (dále jen ČNB), která disponuje tzv. emisním monopolem[3].
- Výlučnost měny jako zákonného platidla je zakotvena v zákoně č. 6/1993 Sb., o České národní bance ve znění pozdějších předpisů.
- Způsob stanovení měnového kurzu určuje ČNB na základě sledování vývoje na mezinárodním devizovém trhu. [8]

Funkce peněz

Peníze plní několik funkcí, jejichž výčet je popsán níže:

- **Peníze jako prostředek směny (medium of exchange)**
    - Peníze mají schopnost zprostředkovat směnné kroky a jsou tedy prostředkem směny.
    - Peníze mohou sloužit k uhrazování finančních závazků. V současné době probíhá v rozvinuté ekonomice velká část transakcí bezhotovostní formou.
    - Peníze mají funkci oběživa a platidla.

[3] výhradní právo na tisk a ražbu mincí

- **Peníze jako míra hodnoty (unit of account)**
  - Peníze jsou také nástrojem a mírou ocenění služeb a jiných statků.
  - Penězi se může ohodnotit pohledávka a závazek, současně také vyjádřit cena směňovaného zboží a služeb**.**
- **Peníze jako uchovatel hodnoty (store of value)**
  - Peníze také přenáší hodnotu peněz do budoucnosti formou úspor. V budoucnu mohou být úspory využity k nákupu zboží, služeb nebo akumulace (přeměny peněz v kapitál) nebo k výnosu z nich plynoucích. [9]

2.4.2 Banky

Za standardní základní funkce banky však můžeme označit tři následující**:**

- *Finanční zprostředkování* - banky transformují kapitál získaný od věřitelů a půjčují je svým dlužníkům.
- *Emisi bezhotovostních peněz* - centrální banka vydává hotovostní peníze a komerční banky emitují bezhotovostní peníze.
- *Provádění bezhotovostního platebního styku* - obchodní banky provádějí platební styk, který souvisí s emisí bezhotovostních peněz.

2.4.3 Platba

Úmyslné převedení jmění jedné strany (firmy nebo jednotlivci) ve prospěch druhé strany, které je realizováno hotovostní či bezhotovostní formou. Platbou se obvykle vyrovnává peněžní dluh, např. uhrazení kupní ceny, platba náhrady škody nebo úvěru. Platební podmínky jsou předem dohodnuté a určuje se v nich termín splatnosti.

Mezi nejčastější způsoby platby patří:

- platba inkasem
- platba penězi v hotovosti
- platba platební kartou: debetní kartou, kreditní kartou, charge kartou
- platba elektronickou peněženkou
- platba šekem
- platba bankovním převodem
- platba trvalým příkazem
- platba poštovní poukázkou [10]

2.4.4 Půjčka

Půjčky představují poskytnutí peněz na určité dohodnuté období a jsou zpravidla v průběhu tohoto období pravidelně spláceny v měsíčních splátkách. Peněžní půjčka se také nazývá úvěr. Občanskoprávní smlouvou o půjčce věřitel přenechá půjčované věci nebo peníze dlužníkovi, který se zavazuje vrátit je po uplynutí dohodnuté doby. Jako odměnu lze při peněžní půjčce domluvit úroky.

2.4.5 Úspory

Úspory lze definovat jako rozdíl mezi příjmy a výdaji a měří se objemem peněz za určitou dobu (měsíc, rok). Spořením člověk zvětšuje svůj majetek, který se naopak zmenšuje výběry nebo inflací. Pokud je člověk uloží do banky, banka je půjčí někomu, kdo je potřebuje, a je ochoten za ně zaplatit úrok. Takto se peníze dostávají do oběhu a slouží k ekonomickému životu a majitel je za to odměňován domluveným úkorem. Majitel může rozhodnout, jakým způsobem svoje peníze zúročí.

3 Pojetí ekonomického vzdělávání v primárním vzdělávání v ČR

3.1 Programy vzdělávání a příslušné dokumenty

Tato kapitola přiblíží způsoby, jakými je v České republice ekonomické vzdělávání organizováno na národní úrovni. Součástí je též představení některých programů, které slouží k ekonomickému vzdělávání žáků základních škol.

3.1.1 Rámcový vzdělávací program

V souladu s principy kurikulární politiky, zformulovanými v Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR (tzv. Bílé knize) a zakotvenými v zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů, se do vzdělávací soustavy zavádí nový systém kurikulárních dokumentů pro vzdělávání žáků od 3 do 19 let. Kurikulární dokumenty jsou vytvářeny na dvou úrovních – státní a školní (viz Obr. 1, str. 22).

Státní úroveň v systému kurikulárních dokumentů představují Národní program vzdělávání a rámcové vzdělávací programy (dále jen RVP). Národní program vzdělávání vymezuje počáteční vzdělávání jako celek. RVP vymezují závazné rámce vzdělávání pro jeho jednotlivé etapy – předškolní, základní a střední vzdělávání. Školní úroveň představují školní vzdělávací programy (dále jen ŠVP), podle nichž se uskutečňuje vzdělávání na jednotlivých školách[4].

[4] ŠVP si vytváří každá škola podle zásad stanovených v příslušném RVP. Pro tvorbu ŠVP mohou školy využít tzv. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů* nebo jiné vhodné metodické materiály. Manuál seznamuje s postupem tvorby ŠVP a uvádí způsoby zpracování jednotlivých částí ŠVP s konkrétními příklady.

Schéma systému kurikulárních dokumentů

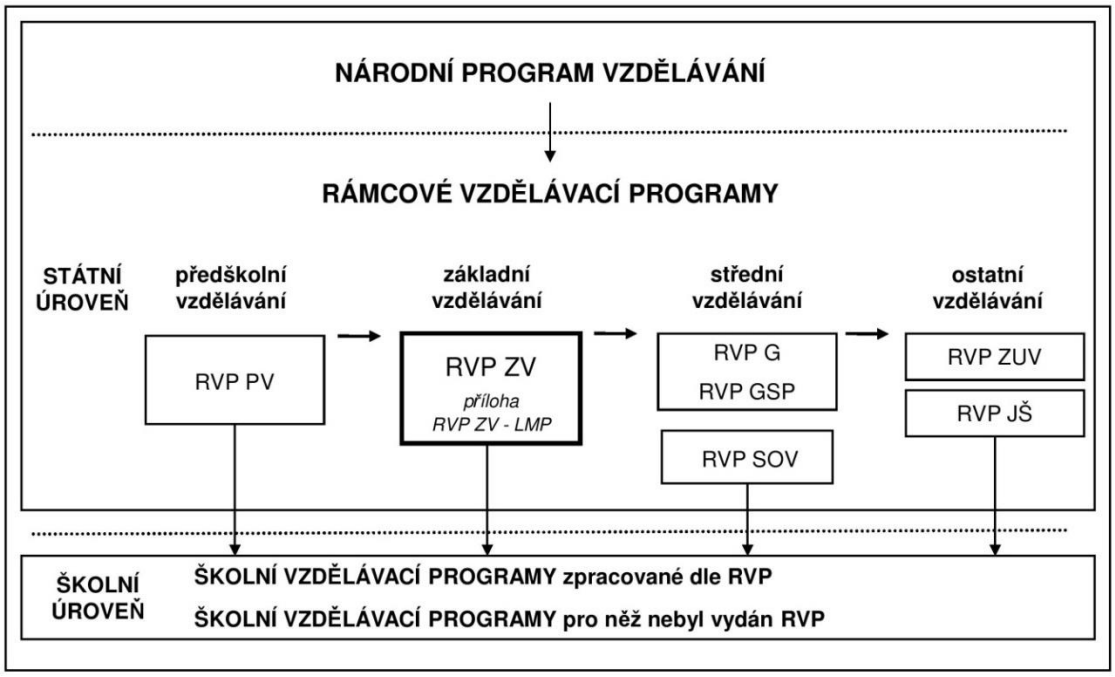

Obr. 1: **Schéma systémů kurikulárních dokumentů** [26]

Zakotvení finanční gramotnosti v RVP ZV

Finanční gramotnost je povinnou součástí vzdělávání na všech typech a vzdělávacích stupních škol. V RVP není finanční gramotnost zařazena jako samostatné průřezové téma, za tímto účelem byl ovšem zpracován programový dokument *Systém budování finanční gramotnosti na základnách a středních školách*, který obsahuje *Standard finanční gramotnosti*. Ten stanovuje obsah vzdělávání a očekávané výstupy. Je to podklad pro realizaci výuky finanční gramotnosti ve školních vzdělávacích programech a v učebních osnovách jednotlivých vyučovacích předmětů.

Osnova finančního vzdělávání je obsažena v RVP ZV ve vzdělávací oblasti *Člověk a jeho svět,* konkrétně v tematickém okruhu *Lidé kolem nás*, ve kterém se žáci se seznamují s tématy, jež směřují k základním poznatkům a dovednostem budoucího občana demokratického státu.

Vzdělávání v daném vzdělávacím okruhu utváří a rozvíjí klíčové kompetence tím, že vede žáka k základní orientaci v problematice peněz a cen a k zodpovědnému spravování osobního rozpočtu.

- **Témata učiva jsou dle RVP ZV definována takto:**
  - vlastnictví - soukromé, veřejné, osobní, společné
  - hmotný a nehmotný majetek
  - rozpočet, příjmy a výdaje domácnosti
  - hotovostní a bezhotovostní forma peněz, způsoby placení
  - banka jako správce peněz, úspory, půjčky

- **Očekávané výstupy výuky finančního vzdělávání jsou dle RVP ZV definovány následovně:**
  - orientace v základních formách vlastnictví
  - schopnost používat peníze v běžných situacích
  - odhad a kontrola ceny nákupu a vrácených peněz
  - schopnost na příkladu ukázat nemožnost realizace všech chtěných výdajů
  - vysvětlení, proč spořit, kdy si půjčovat a jak vracet dluhy [26]

Z programu RVP ZV v oblasti finančního vzdělávání tedy vyplývá snaha nastínit žákům elementární aspekty fungování světa financí. Ti by měli být schopni orientovat se ve vlastnických vztazích a základních peněžních úkonech a v situacích s nimi spjatými. Výstupem výuky je též osvojení si schopnosti odhadu ceny či pochopení zákonitostí spoření, půjček apod.

3.1.2 Ostatní programy a dokumenty

- **Národní strategie finančního vzdělávání**

Národní strategii finančního vzdělávání lze definovat jako ucelený systematický přístup k posílení finanční gramotnosti občanů České republiky.

Hlavním důvodem vytvoření této strategie je nutnost postupného zvyšování úrovně FG v České republice. Strategie definuje zásadní problémy a dílčí úkoly, včetně jasně stanovených rolí hlavních aktérů spolu ve spolupráci se subjekty státní správy.

Finanční vzdělávání vede ke zvyšování FG občanů ČR, ti tak mohou odpovědně pracovat s informacemi z finanční oblasti, a díky těmto získaným informacím zajistit potřeby sebe i své rodiny.

Důvodem vytvoření této strategie je potřeba ochrana spotřebitele a vzdělávání obecně na evropské i mezinárodní úrovni. Jedná se o dokument, ve kterém je popsán význam finančního vzdělávání, současný stav a dosavadní kroky.

Definuje se zde finanční gramotnost jako souhrn potřebných kompetencí. Popisují se prioritní oblasti pro budoucnost, principy finančního vzdělávání a dvou pilířová struktura finančního vzdělávání. Důležité jsou také role klíčových subjektů (veřejné správy, profesních sdružení, sociálních partnerů, sociálních partnerů, spotřebitelských sdružení, vzdělávacích institucí, médií a dalších subjektů) a zajištění efektivní spolupráce a koordinace jednotlivých aktivit.

Vymezuje dva pilíře finančního vzdělávání - počáteční vzdělávání, které je určeno pro žáky základních a středních škol a vzdělání další, které obsahuje veškeré ostatní aktivity. [27]

- **Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách**

Mezi důležité prvky Systému pro budování finanční gramotnosti (SBFG) je formulování definice finanční gramotnosti, jeho standardy (ideální úroveň FG pro různé věkové skupiny- resp. různé stupně vzdělávání), zapojení standardů do RVP, hodnocení, monitorovací úroveň FG populace, příprava systému vzdělávání či případné úpravy a pravidelné zveřejňování informací o fungování systému.

Standardy jsou zapojeny do Rámcového Vzdělávacího Programu pro Gymnázia (vzdělávací oblast Člověk a svět práce), nejsou však obsaženy v RVP ZV.

Dokument také vymezuje základní principy finančního vzdělávání- jednotlivých programů a aktivit, které musí být dodržovány, aby mohl být projekt brán jako součást systému vzdělávání. Musí existovat dostatečné množství materiálů, určených pro praktickou výuku. [28]

- **Strategie spotřebitelské politiky 2007 - 2013**

Program si klade jako jeden z cílů zvýšit informovanost a vzdělání spotřebitelů sérií informačních kampaní a podpoří rozvoj kvalitních vzdělávacích kurzů. [29]

- **Finanční gramotnost - obsah a příklady z praxe škol**

Tento spis si klade za cíl posílit úroveň finanční gramotnosti, která je naznačena ve Strategii finančního vzdělávání. Vznik Strategie byl iniciován Ministerstvem financí ČR a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Má za cíl poskytnout občanům potřebné informace, které mají sloužit k snadnější a přehlednější orientaci ve finančním prostředí.

Publikace slouží k obeznámení s poznatky a definuje jednotlivé obsahové složky finanční gramotnosti. Je určena pro učitele, kteří mohou nabyté vědomosti použít ve výuce. [30]

3.2 Občanské vzdělávání realizované organizacemi v ČR

V této kapitole bych chtěla představit programy ekonomického vzdělávání realizované organizacemi v ČR. V současné době je množství projektů ekonomického a finančního vzdělávání je obrovské a já bych chtěla prezentovat ty, které jsem si vybírala podle několika kritérií (podle věku žáků, kterým je program určen, jejich aktuálnost a použitelnost, obsah a případně vlastní zkušenost s jednotlivými projekty).

Velmi často jsou projekty realizovány jako internetové portály a skládají se ze dvou částí, z nichž jedna je část určená pro žáky a druhá pro učitele, kde se nachází metodika, což poskytuje komplexní využití projektu.

- **Junior Achievement**

Je nejstarší a nejrozsáhlejší nezisková organizace na světě, která se zaměřuje na praktické ekonomické vzdělávání mladých lidí. Jejím cílem je podporovat aktivní přístup k životu, úspěšné uplatnění a přípravu mladých lidí na vstup na trh práce. Je určena dětem a studentům ve věku 6-22 let. Organizace vznikla v roce 1919 v USA a Českou kancelář založil Tomáš J. Baťa v roce 1922. V současné době působí ve více než 120 zemích světa.

Vzdělávací programy Junior Achievement (dále jen JA) v ČR od té doby absolvovalo více než 300 tisíc dětí a studentů.

Pro žáky základních škol nabízí organizace kurz Abeceda podnikání, jehož cílem je seznámit žáky hravou formou se základními pojmy z oblasti podnikání. Jednotlivé lekce kurzu jsou tematicky rozděleny do okruhů: Organizace, Management a volba povolání, Výroba, Marketing.

Programy jsou rozděleny podle věku studentů. Je možné se také zúčastnit mezinárodních projektů, které jsou jak pro studenty, tak i pro učitele. [32]

S touto neziskovou organizací má autorka vlastní zkušenost: „*V loňském roce Junior Achievement kontaktoval vedení mé školy a naše třída se zúčastnila pilotního projektu, který byl veden anglicky mluvící dobrovolnicí. Pro žáky druhé třídy byl připraven zajímavý třídenní projekt, ve kterém se prostřednictvím krátkých příběhů seznámili se základními principy finanční gramotnosti. Žáky projekt bavil. Myslím, že celkově odpovídal jejich úrovni.“*

- **Finanční vzdělávání.cz**

Webové stránky, které sdružují profesní asociace a další subjekty působící na finančním trhu v ČR, a zprostředkovávají finanční vzdělání. Přibližují fungování finančních produktů a přístupů, sloužících k řešení potřeb, situací a cílů, které jsou s penězi spojeny.

Projekt obsahuje dva hlavní pilíře:

- Produktový - seznamuje zájemce se světem financí. Ukazuje, jak fungují finanční produkty a služby, se kterými se můžeme na trhu setkat.
- Účelový - reflektuje finanční potřeby jednotlivců podle toho, v jaké životní etapě či životní situaci se právě nachází.

V rámci projektu učitelé mohou použít sadu pracovních listů pro výuku finančního vzdělávání na ZŠ. Tyto materiály jsou vhodnější pro starší žáky. [33]

- **Spořínkov**

Informačně - vzdělávací portál provozovaný Českou spořitelnou představuje svět fantazie, ve kterém děti zažívají dobrodružství a pronikají tak zábavnou formou do světa finanční gramotnosti.

Obtížnost her a aktivit na portálu je přizpůsobena žákům prvního stupně. Aktivity jsou řazeny dle náročnosti a je možné je plnit během vyučování nebo individuálně. Je důležité dbát na čas strávený hrou a na výběr aktivit. Po hře je vhodné dobré práci žáků zhodnotit nejen podle bodů,

které získali, ale také diskutovat o nových informacích, dovednostech a zkušenostech, které během hry získali. [34]

- **Rozumíme penězům**

Občanské sdružení Aisis se snaží zpracovávat vzdělávací a obecně prospěšné projekty závažných témat nekonvenčně a s nadhledem. Společnost je iniciátorem projektu *Rozumíme penězům*.

Cílem projektu je možnost připravit se na některé životní situace v prostředí školy a pod dohledem zkušeného pedagoga. Mohou si ověřit naučené principy výuky finančního vzdělávání okamžitě, v reálném životě. Získané vědomosti a dovednosti mohou využít v osobním i profesním životě. Způsob výuky a forma metodického a odborného zpracování projektu je zárukou vysoké motivace žáků.

Prostřednictvím reálných situací žáci pracují s rozpočtem fiktivní rodiny. Pro pedagogy nabízí v rámci grantu e-learning a akreditované semináře, které jsou zaměřené na metodiku výuky finanční gramotnosti na základních školách. Vyučující získají materiály, které mohou použít ve své praxi. Organizace spolupracuje s partnery jako T- Mobile ČR, Nadace O2, GE Money Bank a Danone. [35]

- **Finanční gramotnost do škol**

Projekt vedený Ing. Lichtenberkovou a kol. je určen pro učitele základních a středních škol, stejně tak jako pomůcka pro rodiče a žáky, kteří se v oblasti finančního vzdělávání chtějí zorientovat.

Jedná se o internetový portál, který v rámci projektu zdarma nabízí učební a informační materiály, rozřazené podle věku žáků. Cílem je poskytnout ucelené informace k tématu finanční gramotnosti, vytvořit a poskytnout zajímavé pomůcky a výukové materiály, postavené na prakticky využitelných informacích a zkušenostech. Projekt podporuje interaktivní přístup a snaží se zatraktivnit výuku finanční gramotnosti na základních a

středních školách a umožnit sdílení zkušeností odborníků z praxe, tak se podílet na prevenci zadlužení českých rodin. [36]

- **Projekt Finanční gramotnost**

Autorem toho projektu je občanské sdružení Generation Europe, které realizuje řadu vzdělávacích národních i mezinárodních aktivit prostřednictvím nekomerčních kulturních a vzdělávacích programů.

Mezi nejvýznamnější počiny tohoto občanského sdružení patří tvorba publikace Zahrada - Velká voda. Jedná se o soubor připravených plánů hodin pro finanční vzdělávání na ZŠ. Žáci se prostřednictvím originálních aktivit učí, jak hospodařit s rodinnými financemi, vhodně spořit či investovat, jak se vypořádat s dluhem nebo inflací. Příručka obsahuje mj. pracovní listy, kvízy a slovník pojmů a díky hernímu zpracování u žáků značně podporuje komunikativnost, smysl pro spolupráci a řešení problémů. [37]

3.3 Analýza učebních textů a materiálů

Kapitola se věnuje přehledu a představení vybraných titulů, které se zabývají problematikou ekonomického vzdělávání na prvním stupni základní školy a jsou v současné době k dispozici.

- **O penězích a hospodaření s Kačkou a Filipem (Fragment)**

Autorka Eva Skořepová se v této publikaci pomocí situací, které děti znají z domova, učí chápat význam a hodnotu peněz a také, jak s nimi zacházet.

Knihou žáky provází děti Kačka a Filip spolu s jejich rodinou. Díky známému prostředí rodiny se žáci v knize snadněji orientují a učivo je pro ně

snáze uchopitelné. Publikace obsahuje obrazové materiály. Pro jednodušší práci učitele obsahuje klíč řešení, klíčové kompetence a průřezová témata.

Tato publikace obsahuje následující kapitoly, které jsou přehledně členěné: Výměnný obchod, Platidla; Nakupujeme; Reklama, Reklamace; Zaměstnání, Podnikání; Hotovostní platební styk; Bezhotovostní platební styk; Moje peníze; Návštěva v bance.

Obsah jednotlivých kapitol koresponduje se Strategií finanční gramotnosti pro 1. Stupeň ZŠ z roku 2007. [11]

- **Finanční gramotnost pro první stupeň základní školy (FORTUNA)**

Učebnice autora Petra Jakeše seznamuje žáky přístupnou a zábavnou formou se základy hospodaření s penězi. Je zpracována v souladu s platným dokumentem vymezujícím vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti.

Učivo je rozděleno do tří tematických celků: Peníze, Hospodaření domácnosti, Finanční produkty. Zároveň obsahují tyto finanční oblasti: spoření, majetek, peníze, výdaje a příjmy, půjčka, finanční plánování, sestavení rozpočtu a finanční produkty.

Do učebnice se podařilo zahrnout nejpodstatnější poznatky z finanční oblasti a přitom respektovat věk a možnosti žáků 1. stupně. Učebnice je přehledně zpracovaná, obsahuje obrázky, grafy, schémata a tabulky, které umožňují danou problematiku lépe pochopit.

V návaznosti na tuto učebnici je k dispozici i pracovní sešit. [12]

- **Poznáváme peníze (EDIKA)**

Publikace autora Gerry Baileyho má za cíl rozvinout povědomí v oblasti finanční gramotnosti již od útlého dětského věku. Texty ilustruje populární formou i pomocí četných obrázků historii, smysl i postavení peněz v ekonomice.

Společné čtení a následná diskuze napomáhá ke snazšímu porozumění významu peněz a též k zodpovědnému přístupu k financím a hospodaření s nimi.

Kniha děti postupně provede těmito tématy:

- Příběh peněz – vznik obchodování a peněz
- Zlato – ušlechtilý druh peněz
- Peníze v bance – rozmnožování peněz
- Bohatí a chudí – majetní a nemajetní
- Kapesné – peníze na vlastní výdaje
- Nakupování – pohyb peněz [13]

- **Peníze, nebo život?**

Kniha vznikla jako součást projektu Muzea hlavního města Prahy ve spolupráci s Českou spořitelnou s názvem *Peníze, nebo život?* Výstava seznamuje děti hravou a zábavnou formou se základními pojmy ze světa financí.

Pracovní sešit je určen k přímé práci žáků, mohou zde vyplňovat jednotlivé aktivity a kvízy a odpovídat na dané otázky, které zároveň korespondují s tématy výstavy. Publikace je přehledně členěna a poutavě ilustrována. [14]

- **Naučme se hospodařit (Pierot)**

Tato publikace Petra Šulce provede čtenáře mnoha finančními oblastmi. Charakterizuje základní ekonomické pojmy, popisuje a vysvětluje některé možnosti, jak peníze používat a ujasňuje základní principy hospodaření. Osvojení a praktické procvičení dané látky probíhá v každé kapitole formou matematických úloh. V knize jsou publikovány příklady z běžného života, se kterými se žáci mohou reálně setkat, a je kladen důraz

na to, aby žáci hledali různá řešení a zamýšleli se tak nad podstatou výdajů v rodině s ohledem na její aktuální příjmy.

Kniha obsahuje následující ekonomická témata: Peníze a jejich ochrana, Průměrná mzda, Práce a její dělba, Potřeby, Rodinný rozpočet - Náklady a výdaje, Možnosti platby, Vlastnictví, Platební karta, Dluhy, Úspory, Nakupování. [15]

4 Stav zkoumání ekonomického myšlení žáků primární školy v ČR a zahraničí

Porozumění dětí penězům, jejich původu a používání je zkoumáno více než 50 let. Obsahem této kapitoly je představení vybraných výzkumů, které byly během této doby uskutečněny. Jednotlivé výzkumy ukazují rozdíly v uvědomění si peněz a jejich původu nejen z hlediska věku dotazovaných dětí, ale také země původu a prostředí, ze kterých dotazované děti pochází.

Stavem zkoumání ekonomického myšlení žáků primární školy se zabývají především M. Barreet a E. Bouchanan ve třetí kapitole knihy Children´s Understanding of Society, která tak poskytuje ucelený přehled výzkumů dětského chápání ekonomiky. [16]

4.1 Výzkumy dětského chápání ekonomických témat

Během druhé poloviny 20. století započala vlivem ekonomického rozmachu a s ním spojeného a stále se prohlubujícího rozdílu mezi bohatými a chudými snaha o bližší prozkoumání a studii chápání ekonomiky a porozumění funkci peněz dětmi školního, resp. předškolního věku.

Níže jsou uvedeny a shrnuty závěry vybraných výzkumů rozčleněné dle jednotlivých autorů.

4.1.1 A.Strauss a K. Schuessler

Jeden z prvních výzkumů, který byl na ekonomické otázky uskutečněn, zpracovali autoři A. Strauss a K. Schuessler v 50. letech 20. století.

Vzorek tohoto výzkumu tvořilo 141 respondentů ve věku 4 – 11 let pocházející ze dvou rozdílných sociálních vrstev.

Kostra výzkumu byla založena na rozhovorech s jednotlivými respondenty, kterým byly kladeny otázky „co jsou to peníze a odkud pocházejí“. Na základě získaných odpovědí bylo identifikováno devět fází vývoje dětského chápání ekonomiky.

Jednotlivé fáze porozumění

- fáze 0: umí rozlišit peníze a ostatní objekty, ale nerozezná jednotlivé mince. Ví, že jsou peníze spojeny s kupováním.
- fáze 1: dítě si uvědomuje, že si za peníze může něco koupit, ale nerozeznává hodnotu mincí.
- fáze 2: dítě si uvědomuje rozdílnou hodnotu jednotlivých mincí, ale myslí si, že se musí platit v přesné hodnotě peněz. Přesto má povědomí o tom, že prodavač vždy v rámci transakce vrací peníze.
- fáze 4: přináší porozumění, že zákazník musí zaplatit prodavači za nakoupení zboží, a prodavač tak vydělává peníze.
- fáze 9: dítě dokáže pochopit pojem zisk, ovšem stále chybí porozumění funkce prostředníka (velkoobchodníka, distributora, atd.).

Z výsledků výzkumu lze vyčíst, že děti procházejí dlouhým procesem vedoucím k posílení ekonomických představ. Ukázalo se však, že ten není ani u nejstarších respondentů ukončen, a je tedy velmi důležité, aby ekonomické vzdělávání probíhalo kontinuálně. [16]

4.1.2 A.E.Berti a A.S. Bombi

Na konci 70. let 20. století autoři uskutečnili výzkum, ve kterém zkoumali pochopení používání peněz při nákupu či prodeji, a zjišťovali dětské představy o jejich původu. K tomu použili postup, při němž byly dětem předkládány produkty, které jsou terčem jejich zájmu (sladkosti, komiksy).

Výstupem studie byla identifikace 5, resp. 6 fází odpovědnosti užívání peněz:

- fáze 0: téměř žádné znalosti o penězích.
- fáze 1: dítě ví, že peníze se používají, když si něco chceme koupit. Nerozpoznává však rozdíl mezi mincemi a bankovkami.
- fáze 2: dítě chápe rozdílnou hodnotu peněz, včetně rozdílu mezi bankovkami a mincemi.
- fáze 3: dítě si je vědomo faktu, že si nemůže dovolit koupit vše, jelikož nemá vždy dostatek peněz.
- fáze 4: dítě si uvědomuje, že nemusí platit přesnou hodnotou peněz, přesto však přesný počet peněz stále dominuje.
- fáze 5: dítě chápe rozdíl mezi hodnotou peněz a cenou zboží.

Výzkum byl za účelem potvrzení domněnek opakovaně realizován po jednom roce. Téměř u všech dětí byl zřejmý posun do další fáze porozumění.

Součástí studie byl též výzkum dětské představy o zdroji peněz. Výzkumu se účastnily děti ve věku 4 – 8 let.

Z analýzy vyplynuly čtyři kategorie:

- 1. stupeň: dítě nemá téměř žádné představy, odkud a jak jsou peníze získávány.
- 2. stupeň: dítě vidí původ peněz jakožto nezávislý na práci (například banka dá peníze každému, kdo si o ně řekne).
- 3. stupeň: dítě se domnívá, že peníze získáváme od prodejce zboží, když nám vrací drobné zpátky.
- 4. stupeň: dítě spojuje peníze s prací jako jediným možným zdrojem peněz.

Z výsledků studie mladších dětí je možno pozorovat rozdíly ve vývoji ekonomických myšlenek. Počínaje fází 0, kdy dítě zná pouze elementární propojení peněz s nakupováním, můžeme sledovat postupný vývoj chápání nákupu a prodeje jakožto rituálu nebo zvyklosti, následně až k porozumění vztahu mezi penězi a zbožím. [16]

4.1.3 Burris (1983), Berti a Bombi (1988)

Výzkumníci uskutečnili v 80. letech 20. století výzkumy vývoje pochopení některých základních pojmů, týkajících se centrální ekonomické aktivity - výměny zboží. Respondenty byly děti ve věku 4-5, 7-8 a 10-12 let.

Cílem výzkumu bylo sledovat dětské pochopení transakcí jako je směna, nákup či prodej zboží. Tyto transakce a jejich širší systém jsou ale pro děti těžko pochopitelné a je tedy velmi zajímavé sledovat jejich představy. Autoři zkoumali znalosti základních ekonomických pojmů a chápání ceny a hodnoty.

Během výzkumu autoři předkládali dětem dvojice předmětů a ptali se, který z objektů je dražší a proč.

Nejmladší děti si myslí, že cena zboží závisí na charakteru objektu, zejména na jeho fyzikálních vlastnostech.

Straší děti ve věku 7 až 8 let posuzovaly hodnotu objektu podle jeho použití a funkce. Kupříkladu hodinky podle nich stojí více než knihy, protože knihy se dají pouze číst, ale hodinky mohou mít více funkcí.

Nejstarší respondenti již vidí hodnotu objektů podle toho, jak náročná je jeho výroba a z jakého materiálu je vyroben. [16]

4.1.4 Fox a Kehret-Ward (1990)

Výzkumníci provedli v poslední dekádě 20. století výzkum na téma pojetí ceny respondenty od předškolního věku do dospělosti. Zkoumali tak rozvoj ekonomických představ v širším věkovém spektru.

V rámci studie předložili dětem příběh o skupině přátel, kteří si otevřou půjčovnu kol a společně musí stanovit cenu za jejich půjčení. Každý z nich má jinou představu o tom, jaká by byla ta optimální. Možnostmi jsou, že by se cena za půjčení měla odvíjet od množství práce investované do nápadu, další, že cena by měla záviset na velikosti kola, atp.

Každý z dotazovaných měl říci, dle jakých parametrů by se měli kamarádi dohodnout, a svůj názor zdůvodnit.

Z výzkumu vyplývá, že pro děti v předškolním věku je cena závislá na velikosti kola, desetileté děti přemýšlí nad funkcemi kola a uvažují nad množstvím práce. Třináctileté děti přemýšlí nad preferencemi zákazníků a přidávají představy o nabídce a poptávce. Je zde tedy patrný značný myšlenkový rozvoj v chápání této problematiky od materialistického založení v raném věku až po ekonomický náhled na problém nejstarších dotazovaných. [17]

4.1.5 M. Bonn a P. Webley (2000)

V roce 2000 provedli autoři výzkum chápání bankovnictví a peněz u jihoafrických dětí ve věku 7, 9, 11 a 14 let. Studie se zúčastnilo 225 dětí ze tří odlišných prostředí - venkova, města a maloměsta, tedy ze zcela diferentního sociálního prostředí, ve kterém respondenti sbírají své ekonomické znalosti o fungování světa financí. Rozhovory byly realizovány individuálně v mateřském jazyce respondentů.

Cílem tohoto výzkumu bylo zjistit vliv prostředí, odkud respondenti pochází, na jejich představy a chápání bankovnictví a peněz.

Mezi otázkami se vyskytovaly například takové, které zjišťovaly, jaké jsou dětské představy o původu peněz. Odpovědi byly identifikovány především tyto: bílí lidé, Bůh, lidé obecně, vláda, továrny či doly. Pouze několik výpovědí ukazovalo propojení mezi penězi a prací.

Výsledky výzkumu ukázaly, že znalosti jihoafrických dětí o bankovnictví a penězích vykazují určité podobnosti s vědomostmi vrstevníků z jiných zemí, ovšem význam sociálního kontextu je v tomto výzkumu zřetelnější než jednotnost vývoje.

Na vnímání a znalosti má výrazný vliv sociální prostředí, ze kterého dotazovaní pocházejí. Nejmenší povědomí o daných tématech a otázkách

bylo zjištěno u dětí z chudých vesnických poměrů, u dětí z měst tomu bylo naopak. [16]

4.1.6 L. Morgado a E. Vyskočilová (2000)

Autorky provedli v roce 2000 zajímavou studii, která zkoumala rozdíly v ekonomickém myšlení dětí v České republice a Portugalsku.

Výzkumu se zúčastnilo 75 dětí ve věku 7,5- 9,5 let z ČR (Praha) a shodný počet dětí stejného věku z portugalského města Coimbra.

Otázky výzkumu vedly ke zjištění funkce peněz a představ o jejich koloběhu ve společnosti.

Z výzkumu vyplývá, že počet správných odpovědí na zadané otázky obecně stoupá s věkem u obou skupin dětí. To dokazuje důležitost psychogenetických faktorů strukturálního typu při konstrukci a porozumění tomuto typu ekonomických pojmů a vztahů.

Děti obou zemí považují přes všechny rozdíly ekonomického systému za nejdůležitější stejné potřeby, tj. potraviny, oblečení a ubytování. České děti však v tomto výzkumu dokazují vyšší úroveň psychického vývoje ve věci reverzibility a pojmu část/celek. [18]

5 Výzkumné šetření

5.1 Úvod

Výzkumné šetření bylo vedeno za účelem zjištění odpovědi na otázku, jak žáci 3. ročníku 1. stupně základní školy rozumějí a chápou základní ekonomické pojmy a vztahy.

Výzkumné šetření bylo uskutečněno na půdě soukromé základní školy Sunny Canadian International School v Jesenici u Prahy, kde je autorka zaměstnána jako třídní učitelka prvního stupně. Škola má bilingvní program umožňující vzdělávání dětí již od předškolního věku. Vzdělávání probíhá souběžně v českém a anglickém jazyce, přičemž zastoupení obou jazyků ve výuce je rovnocenné.

Kromě základní školy je součástí Sunny Canadian i mateřská škola a v průběhu roku 2014 je v plánu otevření čtyřletého všeobecného gymnázia.

Sunny Canadian School byla zapsána do školského rejstříku k 1. 9. 2006. Škola je pod záštitou Kanadské obchodní komory a aktivně spolupracuje i s Kanadskou ambasádou, Pedagogickou fakultou Univerzity Karlovy, VŠCHT v Praze či iQ Parkem Liberec.

5.1.1 Popis vzorku

- **lokalita:** Sunny Canadian International School, Jesenice – Osnice
- **realizace**: duben 2014
- **struktura vzorku:** Zkoumaný vzorek tvořili žáci třetího ročníku, celkem 14 dětí (6 dívek a 8 chlapců) ve věkovém rozmezí 8 až 10 let.
- **socioekonomický status vzorku:** Vzorek navštěvuje soukromou ZŠ s měsíčním školným přes 16 000 Kč, a proto se lze domnívat, že socioekonomický status žáků je oproti ostatní populaci vyšší.

- **doplňující informace:** Finanční gramotnost je vyučována v předmětech Prvouka a Matematika podle učebnic nakladatelství Fraus.

5.2 Výzkumné otázky a metodologie výzkumu

5.2.1 Metoda získávání dat

Pro kvalitativně vedené výzkumné šetření si autorka vybrala formu individuálního polostrukturovaného rozhovoru. Mohla tak v průběhu rozhovorů s jednotlivými respondenty zjišťovat, zda zadaným otázkám rozumí, případně mohla rozhovor obohatit otázkami, které vyvstaly z konverzace, a pomohly lépe dokreslit představy dotazovaných.

Během individuálních rozhovorů bylo často použito techniky sondáže, neboli hlubší analýzy některého ze zkoumaných aspektů, hlubšího průniku do některého z prvků či fenoménů zkoumaného problému. Díky použití této techniky mohla autorka klást doplňující otázky, které se vztahovaly ke konkrétním odpovědím respondentů, a autorku nějakým způsobem zaujaly. Dostala tak vysvětlení a získala jasnější a zajímavější výpověď. [19]

5.2.2 Záznam dat a zpracování výzkumného šetření

Za účelem sběru dat využila autorka čas, který mohla s respondenty trávit o samotě. Využila přestávek, času před a po vyučování a také volné hodiny. Individuální rozhovory probíhaly v průběhu celého měsíce dubna 2014.

Během rozhovorů autorka rozhovory zaznamenávala na diktafon a následně průběžně přepisovala. Už během zpracovávání prvních rozhovorů sledovala pravidelnosti, které zaznamenávala, a přemýšlela nad jejich významem. S průběžným vyhodnocováním dalších rozhovorů se zjištěná

fakta buď opakovala a prohlubovala, případně se rozšířilo zjišťované spektrum představ.

Změna navržených otázek výzkumného šetření nebyla nutná. Respondenti neměli problém s pochopením otázek. Autorka přeformulovala některé otázky tak, aby bylo použito dětského jazyka. Doplňující otázky kladla výzkumnice ve chvílích, kdy výpověď respondenta skýtala potenciál k dalšímu rozvinutí dětské představy.

Přepisy rozhovorů byly kategorizovány podle významu., slučovány na základě sjednocujícího kritéria. To autorce pomohlo redukovat množství získaného textu a vyhledávat pouze data, se kterými následně pracovala efektivněji, zobecňovala je a interpretovala. Během procesu kategorizování přirozeně docházelo ke změnám určitých kategorií, některé byly sloučeny v jeden celek, v jiném případě došlo k jejich rozdělení. Autorka tak mohla svou pozornost soustředit na hledání významových souvislostí mezi získanými daty.

5.2.3 Kritéria kvality kvalitativního výzkumu

Celý průběh výzkumu má vliv na jeho kvalitu. Autorka se rozhodla své výzkumné šetření vést a vyhodnocovat podle následujících kritérií, které zajišťují jeho kvalitu. [20]

- **Důvěryhodnost**

Toto kritérium je postavené na autorově zdůvodnění postupů získávání dat a závěrů. Důvěryhodný výzkum má pečlivě vybrané respondenty, odpovídající množství přímých citací dotazovaných a v neposlední řadě také dostatečně popsaný předmět zkoumání.

Autorka proto uvádí nejen zobecněné odpovědi, ale také přímé citace dotazovaných, které nejlépe ilustrují jednotlivé kategorie výsledků. [20]

- **Přenositelnost**

Kritérium potvrditelnosti má umožnit aplikaci získaných výsledků výzkumu na jiný vzorek respondentů. Ke splnění tohoto kritéria je třeba udat detailní výčet metod a přístupů k danému tématu a určení limitů výzkumu. Přenositelnost výzkumu může být také zaručena srovnáním závěrů jiných výzkumů případně s jinou odbornou literaturou. [20]

- **Spolehlivost**

Pro splnění kritéria spolehlivosti výzkumu je nutné dodržovat následující body:

- Požadavek konzistence otázek- správné porozumění dané otázce, věnování pozornosti odpovídající formulaci.
- Přesný přepis odpovědí z nahrávek- důslednost a stálost kódování a vyhodnocování výsledků. [20]

- **Potvrditelnost**

Kritérium potvrditelnosti je základním bodem objektivity celého výzkumu. Všechna získaná data a poznatky plynoucí z výzkumu byly náležitě kontrolovány a následně vyhodnocovány.

Jednotlivé postupy byly ověřovány dle odborné literatury a konzultovány s vedoucí práce. [20]

5.2.4 Etické otázky výzkumu

Mezi etické otázky výzkumu, které výzkumnice respektovala, patří zachování anonymity a svoboda odmítnutí účasti na výzkumu. Všichni respondenti však byli ochotní se na výzkumu podílet.

Výzkumné šetření se uskutečnilo na základní škole ve třídě, ve které působí autorka jako třídní učitelka. Rodiče účastníků tedy s výzkumným šetřením bez výjimky souhlasili.

Výzkumnice při představování výzkumného šetření všechny zúčastněné ujistila, že se nemusí obávat sdělit svůj názor, protože ji zajímají právě jejich představy a pojetí jednotlivých témat.

Rozhovory probíhaly individuálně, předešlo se tedy možnosti, že by se respondenti ostýchali před spolužáky říci svůj názor. Všichni dotazovaní souhlasili s pořizováním nahrávky během rozhovoru.

Každý rozhovor trval přibližně 15 minut, což je čas, po jaký jsou respondenti schopni udržet pozornost.

Na závěr každého z rozhovorů výzkumnice respondentovi poděkovala za čas a spolupráci.

5.2.5 Výzkumné otázky

Autorka si během praxe jakožto třídní učitelka 3. ročníku 1. stupně základní školy všímá u svých žáků rozdílného chápání ekonomických otázek, časté neznalosti a nedostatečné orientace v základních pojmech finanční oblasti, a stanovila si tak výchozí výzkumné otázky, na základě kterých sestavila jednotlivé části výzkumného šetření:

Výzkumné otázky

- **Otázka č. 1:**
  Všímají si žáci třetího ročníku prvního stupně ZŠ zákonitostí finanční oblasti v běžném životě? Jsou schopni o nich hovořit?

- **Otázka č. 2:**
  Jsou žáci schopni identifikovat různé formy peněz a vysvětlit fungování banky či obchodu?

- **Otázka č. 3**

  Mají žáci zájem o pochopení zákonitostí finanční oblasti?

- **Otázka č. 4**

  Jsou respondenti schopni kriticky myslet o finančních produktech a službách, které se na trhu vyskytují?

Tyto základní otázky byly následně během rozhovoru rozvinuty tak, aby podnítily respondenty k hlubšímu uvažování ve snaze získat od nich co nejvěruhodnější popis jejich představ.

5.3 Výsledky výzkumného šetření

Tato část práce představí ekonomické pojetí ekonomických vztahů a představy žáků třetího ročníku základní školy. Výsledky výzkumného šetření jsou řazeny v pořadí, ve kterém byly získávány během rozhovorů.

Prezentace výsledků je pro každou jednotlivou otázku strukturována níže specifikovanou formou.

Nejprve je uvedena samotná otázka, následuje očekávání autorky, ve kterém obhajuje její výběr a uvádí předpokládané odpovědi. Následují odpovědi samotných respondentů. V závěru každé z otázek autorka tuto dle převažujících odpovědí shrnuje, vyhodnocuje a uvádí, jakých tendencí odpovědi nabývají, případně zmiňuje ty, které určitým způsobem vybočují.

A. Porozumění funkci peněz

1) *„K čemu lidé používají peníze?“*

- **Očekávání autorky**

Tato otázka zjišťuje dětské představy o funkci peněz a slouží také k tomu, aby dotazovaní ztratili případný prvotní ostych a rozpovídali se. Byla zvolena jako úvodní proto, aby uvedla respondenty do problematiky a navodila jejich spontánní vyprávění.

Autorka očekávala, že se respondenti budou nejčastěji zmiňovat o penězích jako o prostředku, díky němuž si mohou splnit svá přání, resp. koupit si věci, které aktuálně chtějí.

- **Odpovědi respondentů**

Následující graf ilustruje jednotlivé kategorie odpovědí a jejich četnost. Někteří respondenti určili více odpovědí. Z toho vyplývá, že počet jednotlivých odpovědí je vyšší než počet účastníků výzkumného šetření.

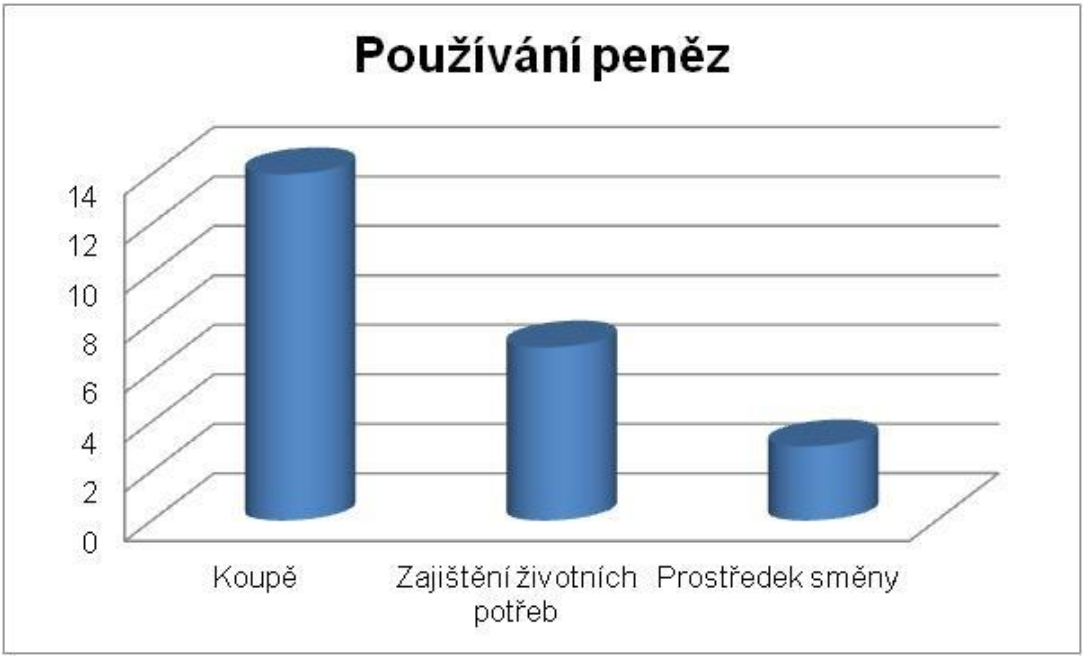

Graf 1: **Četnost odpovědí – používání peněz**

Otázka byla položena všem žákům a odpovědi se příliš nelišily. Všichni respondenti určili důvod, „aby si za ně lidé mohli něco koupit“.

Někteří dotazovaní se zmínili též o životních potřebách, které si lidé za peníze obstarávají (jídlo, oblečení, bydlení, platba složenek apod.).

Někteří respondenti označili peníze za prostředek směny: „aby za peníze každý něco dostal, vyměnil to za ně“ nebo vyjmenovali konkrétní produkty, které si za ně mohou koupit: „můžu si za ně koupit letenky do Dubaje“, „za peníze koupím kolo“.

- **Zhodnocení otázky**

Tato otázka byla autorkou určena především jako úvodní část rozhovoru, byla jednoduchá a dávala najevo empatii s účastníkem.

Tazatelce se potvrdilo, že se děti při této otázce rozpovídaly a ztratily ostych, který se zpočátku u některých dotazovaných vyskytoval.

V odpovědích převažovaly náklady na základní životní potřeby a ukázalo se, že respondenti ve svém věku již mají povědomí o tom, že lidé potřebují peníze k zajištění svých životních potřeb. Ty někteří z nich dokázali i pojmenovat.

Určitá skupina dětí vnímá peníze jako prostředek ke splnění svých přání. Nejednalo se však o tak velkou část odpovědí, jako autorka očekávala.

2) *„Kde lidé berou peníze?“*

- **Očekávání autorky**

Otázka má za cíl analyzovat představy respondentů o možnostech získávání peněz.

U dětí tohoto věku lze předpokládat, že zatím nemají jasnou představu o tom, kde dospělí přicházejí k penězům. Autorka se domnívá, že většina odpovědí bude plynout z jejich osobních zkušeností, tedy se získáváním peněz od rodičů (příp. prarodičů) za odměnu, jako součást dárku či ve formě kapesného.

Autorka předpokládala, že budou respondenti hovořit o tom, jak mohou získat peníze děti, respondenti ale většinou zmiňovali získávání peněz dospělých.

- **Odpovědi respondentů**

Následující graf prezentuje kategorie odpovědí respondentů s percentuálním poměrem odpovědí.

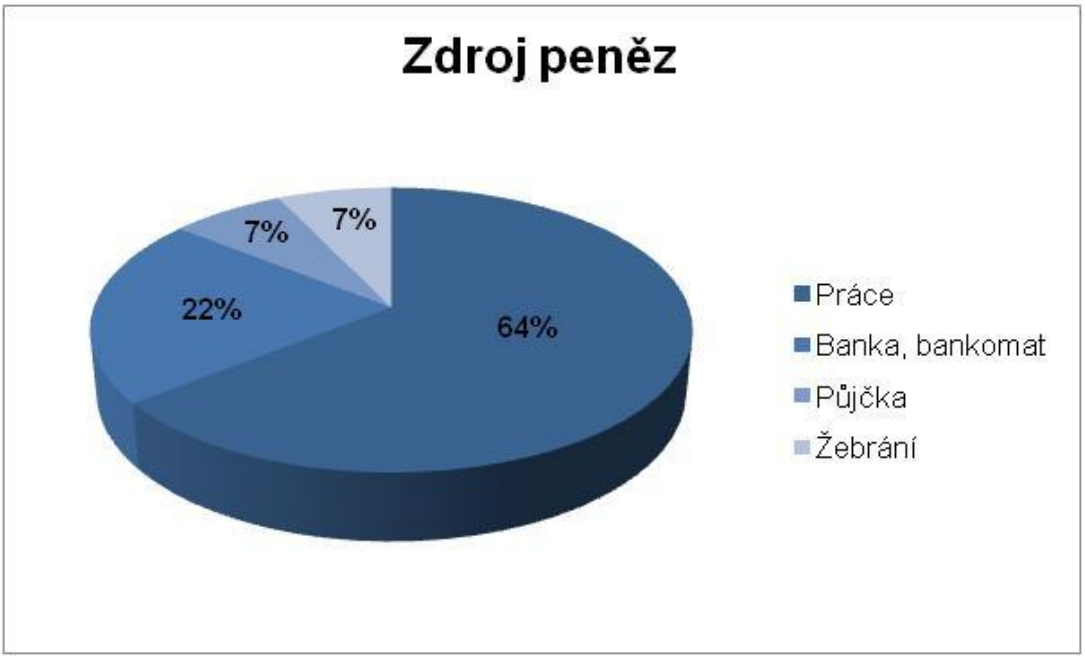

Graf 2: **Četnost odpovědí – zdroj peněz**

Celkem 9 dotazovaných uvedlo, že peníze lze získat jako odměnu za provedenou práci.

Objevily se též odpovědi „v bankomatu“ či „v bance“, které poukazují na fakt, že si část účastníků výzkumného šetření spojuje zisk peněz pouze s jejich fyzickým výběrem a nikoliv jako odměnu za práci či jako výsledek hospodaření.

Mizivá část dále uvedla, že peníze lze získat půjčením či žebrotou: „půjčí si je“, „žebrák si je vyžebrá“.

- **Zhodnocení otázky**

Odpovědi ilustrují značný přehled respondentů o možnostech zisku peněz. Valná většina z nich uvedla, že peníze slouží jako odměna za provedenou práci. Tento fakt lze přisuzovat především vlivu rodiny. Rodiče se s nimi o těchto záležitostech baví a děti si tak správně uvědomují, že odjíždějí za prací mimo jiné proto, aby vydělali peníze.

Malá část dotazovaných uvedla, že peníze lidé získávají výběrem z bankomatů či v bance a nespojila si je s již zmíněným odměňováním. Tento jev je logickým vyústěním chápání zisku peněz u dětí raného školního věku. Plyne z vlastní zkušenosti a pozorování, kdy jsou svědkem výběru peněžních prostředků z bankomatu rodičem, ovšem nejsou zatím schopny rozpoznat, jakým způsobem je člověk pro svoji potřebu získá. Jejich zisk chápou pouze jakožto samotný výběr. Na doplňující otázku směřující k vysvětlení původu peněz v bankomatu nebyla tato část dotazovaných schopna odpovědět.

Domněnka autorky se potvrdila jen z části. Pouze malé procento respondentů zmínilo, že peníze lze získat darem či formou kapesného, jak se u většiny v tomto věku děje. Autorka předpokládala, že dotazovaní budou hovořit o tom, jak mohou získávat peníze sami. Respondenti však svými odpověďmi ilustrovali představy o zisku peněz dospělých.

3) *„Kdo peníze tiskne / vydává?“*

- **Očekávání autorky**

Tato otázka má za cíl identifikovat představu žáků o tom, kde peníze fyzicky vznikají, která instituce je tiskne a vydává a odkud jsou následně distribuovány do oběhu.

Tazatelka se domnívá, že některé děti nebudou mít základní povědomí, a očekává, že se mezi odpověďmi budou často vyskytovat pouze elementární představy, které budou dokazovat zjednodušené výpovědi.

- **Odpovědi respondentů**

Dva respondenti uvedli, že peníze vydává „Česká národní banka“. Mezi ostatními odpověďmi se vyskytovaly představy, že „peníze vydává úřad, tisknou se v továrně či tiskárně na peníze, v bankomatu, v bance“.

Z doplňující otázky vyplynul pozoruhodný fakt, že odpovědí „tiskárna a továrna na peníze“ měla část respondentů na mysli jakoukoli komerční tiskárnu.

Jeden respondent, který uvedl odpověď „bankovník“, popsal celou cestu výroby mincí v minulosti - od těžby kovu v dole přes ražení mincí a odnesení těchto do banky.

Následující tabulka popisuje počet jednotlivých odpovědí a jejich procentuální část.

Odpovědi	Četnost	Procentuální část
Tiskárna na peníze	3	21%
Národní banka	2	14%
Bankomat	2	14%
Úřad	2	14%
Továrna na peníze	2	14%
Banka	1	7%
Penězírna	1	7%
Bankovník	1	7%

Tab. 2: **Četnost odpovědí – tisk a vydávání peněz**

- **Zhodnocení otázky**

Tato otázka ukázala, že pouze 14 % dotazovaných má představu o tom, kdo vydává peníze (ČNB). Odpovědí „banka“ byly myšleny všechny banky, které se na trhu vyskytují.

Přestože se žáci v nedávné době zúčastnili výstavy s názvem Peníze nebo život, která je srozumitelnou formou seznámila s původem peněz i funkcí ČNB, odpovědi respondentů odhalily jejich idealizované a mylné představy.

4) *„Jak se jmenuje měna, kterou v ČR platíme? Lze s ní platit i v cizích zemích?“*

- **Očekávání autorky**

Odpověďmi na tuto otázku autorka sleduje znalost národní měny a možnost realizování plateb touto měnou mimo území ČR.

Autorka očekává, že vzhledem k probírané látce a k již zmíněné účasti nebude mít velká část dotazovaných problém na tuto otázku správně odpovědět. K tomuto předpokladu vede autorku i fakt, že v rámci výuky většina z žáků uvedla, že již má vlastní zkušenost s používáním peněz.

- **Odpovědi respondentů**

Odpovědi na první část otázky byly zcela jednoznačné. Celých 100 % dotazovaných správně uvedlo, že v České republice se platí korunami. Jak je patrno z grafu č. 3,14 % dotazovaných uvedlo, že s korunami lze platit i v zahraničí, zbylých 84 % odpovědělo, že nikoliv.

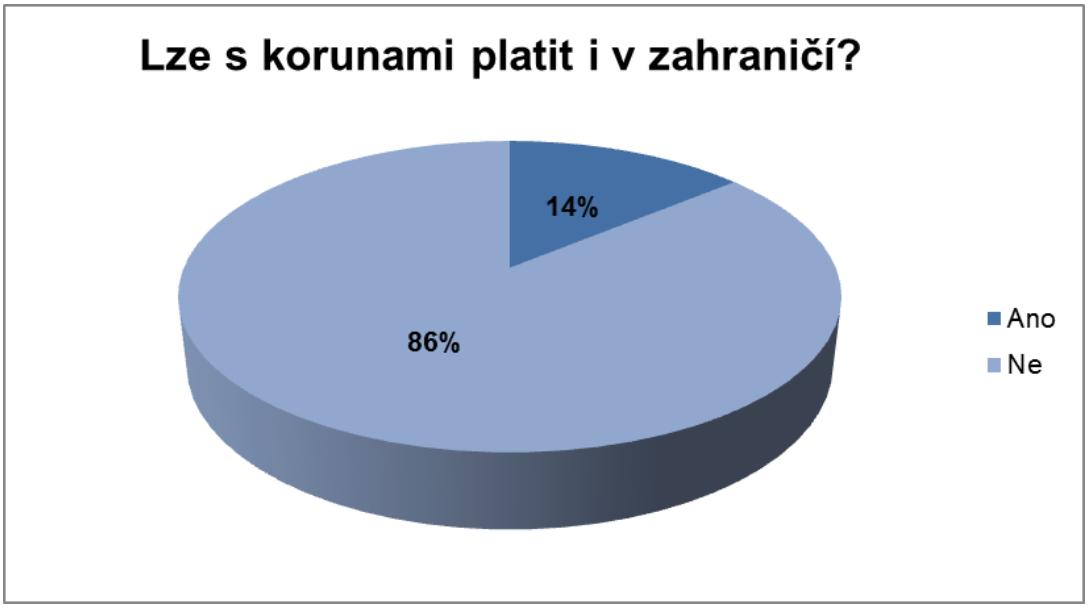

Graf 3: **Četnost odpovědí – možnost platby korunami v zahraničí**

- **Zhodnocení otázky**

Zpracováním výsledků této otázky se autorce potvrdilo její očekávání. Dotazovaní mají elementární povědomí o českých penězích a možnostech platby s nimi v zahraničí.

Všichni bez výjimky znají název národní měny. Nejprve uvedli označení „koruna“, který po následné návodné otázce tazatelky téměř většina správně doplnila na „česká koruna“, příp. „koruna česká.“

K vysoké četnosti správných odpovědí v tomto případě značně přispěla nejen návodná otázka, ale též aktivita, kterou tazatelka v roli třídní učitelky realizovala s žáky v rámci výuky prvouky, během které zjišťovali vlastnosti a atributy jednotlivých mincí a bankovek národní měny.

Jak vykazují odpovědi následující otázky č. 5, respondenti mají povědomí i o cizích platidlech a bylo by proto velmi zarážející, kdyby neznali název měny, se kterou se setkávají v běžném životě nejčastěji.

5) *„Můžeš vyjmenovat cizí měny, které znáš, a země, kde se s nimi platí?“*

- **Očekávání autorky**

Tato otázka má za cíl zmapovat povědomí respondentů o cizích měnách a lokalitách, ve kterých lze jimi platit.

Tazatelka předpokládá, že velká část dotazovaných bude mít alespoň základní znalosti o názvu jedné či více cizích měn a zemích či městech, kde se s nimi dá platit. Je to důsledkem autorčina zjištění, že respondenti velmi často se svými rodiči cestují, a mohou takto snadno přijít do styku s cizími platidly. Tazatelka též předpokládá, že nejčastěji zmiňovanou měnou bude euro, druhou nejčastější odpovědí pak dolar.

- **Odpovědi respondentů**

Graf prezentuje jmenované měny cizích zemí. Někteří respondenti jmenovali více měn, proto je počet jednotlivých odpovědí vyšší než počet respondentů.

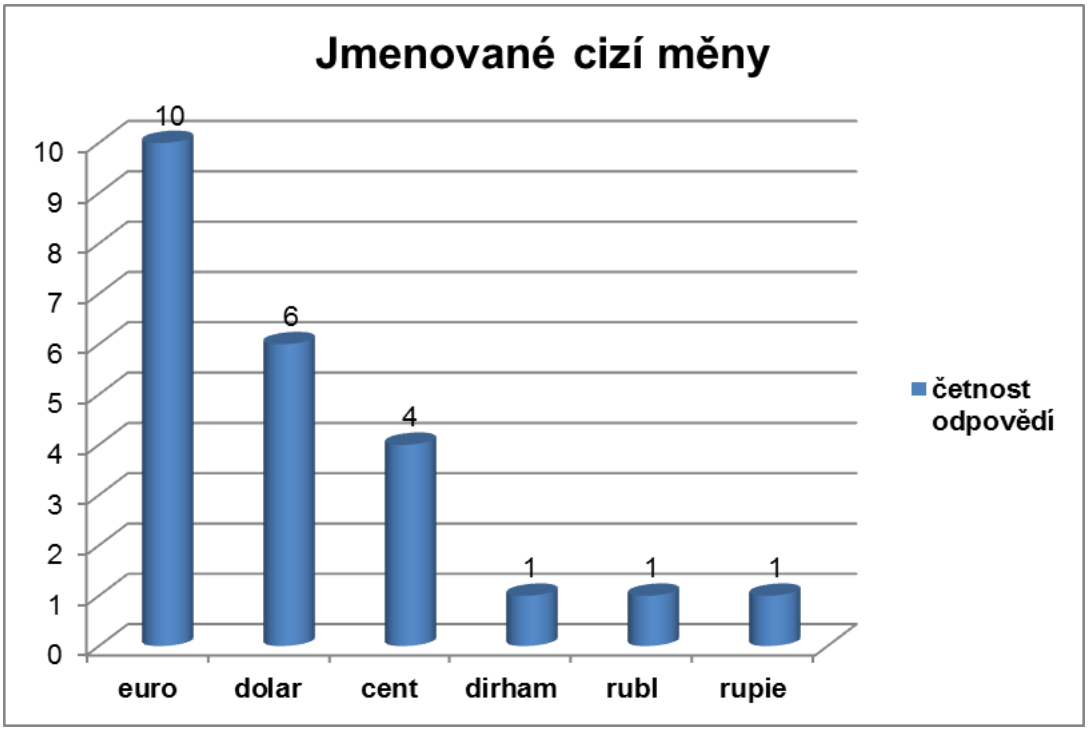

Graf 4: **Četnost odpovědí – cizí měny**

Při vyhodnocování odpovědí se potvrdil tazatelčin předpoklad, že mezi nejčastějšími jmenovanými měnami bude euro (10 odpovědí) a dolar (6 odpovědí).

Z celkového počtu respondentů jich 13 uvedlo alespoň jednu cizí měnu, zbylý 1 žádnou cizí měnu nedokázal nejmenovat. Někteří dotazovaní uvedli více než jednu měnu, nejvíce odpovědí zmínil respondent, který jmenoval tři cizí platidla.

Mezi odpověďmi se objevily i měny, které nejsou obvyklé - dirham a rupie. Tyto odpovědi plynuly z vlastní zkušenosti respondenta, který s rodiči navštívil země, kde se těmito penězi platí. Měnu rubl uvedl dotazovaný, který pochází z Ruska, a navštěvuje tam svoji rodinu. Objevila se také odpověď cent, kterou lze brát jako součást odpovědí euro či dolar, jelikož se jedná o setinu základní měnové jednotky těchto peněžních systémů.

Graf prezentuje jmenované měny cizích zemí. Někteří respondenti jmenovali více měn, proto je počet jednotlivých odpovědí vyšší než celkový počet respondentů.

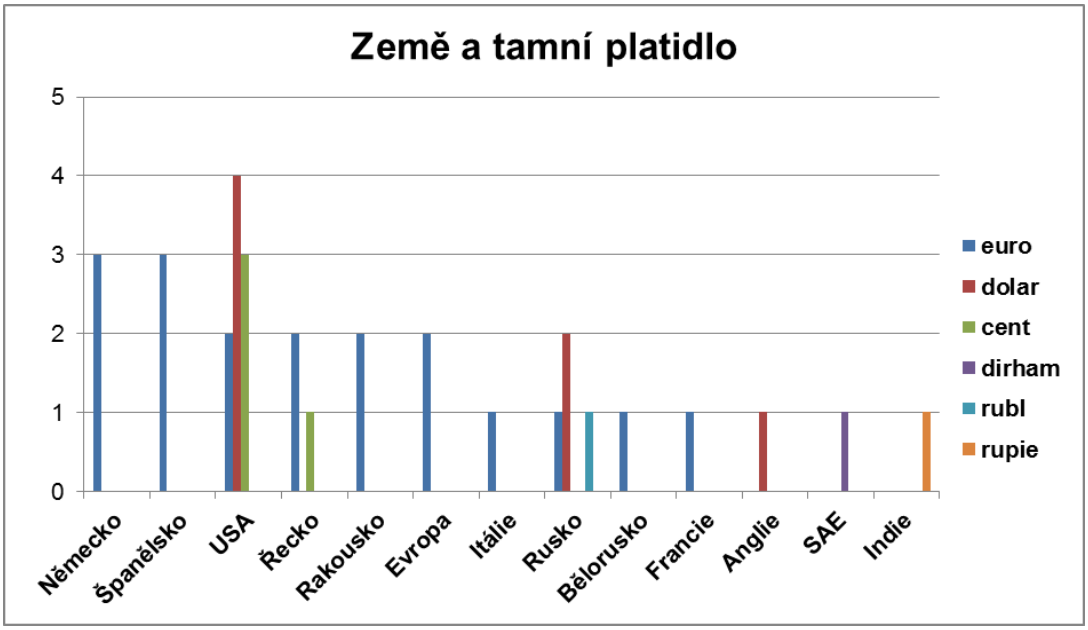

Graf 5: **Četnost odpovědí – název země a tamního platidla**

- **Zhodnocení otázky**

Odpovědi na tuto otázku potvrdily očekávání tazatelky. Respondenti mají povědomí o názvech cizích měn a zemí, ve kterých se s nimi platí, a to především těch, které v minulosti osobně navštívili. Četnost nesprávných odpovědí je v případě této otázky mizivá. Pouze jeden dotazovaný nejmenoval žádnou cizí měnu, což autorka výzkumného šetření hodnotí velmi pozitivně.

Potvrdilo se též očekávání, že nejčastěji zmiňovanou odpovědí bude euro. Je to měna zemí, které respondenti navštívili se svými rodiči, a se kterou tak mají osobní zkušenost.

Autorka se též domnívá, že respondenti mohou dolary (druhé nejčastěji zmiňované peníze) zmiňovat z důvodu návštěvy turistických destinací, kde jsou dolary po místních měnách nejpoužívanějším platidlem.

Závěrem lze říci, že četnost a struktura odpovědí je ovlivněna vzdáleností lokality od ČR, případně osobním vztahem respondentů k dané zemi či prázdninové destinaci.

6) *„V jaké zemi můžeš s těmito penězi platit, jakou mají hodnotu?“*

- **Očekávání autorky**

Tato otázka zjišťuje, zda si děti všímají znaků jednotlivých bankovek a zda jsou schopny je na základě těchto indicií identifikovat a správně zařadit.

Během rozhovorů byly respondentům postupně předkládány bankovky cizích zemí (USA, UK, Indie, SAE, Maďarsko, Egypt, EU, Kanada, Polsko, Rusko) s cílem zjistit, zda dotazovaní dokáží určit, z jaké země platidlo pochází, případně jakou mají peníze hodnotu. Výstupem je tedy zjištění, zda jsou respondenti schopni nalézt a rozpoznat znaky jednotlivých bankovek a mincí a ty pak správně je identifikovat.

Autorka očekává, že si respondenti budou všímat jednotlivých znaků peněz a dokáží identifikovat jejich hodnotu, neočekává však, že by byli ve větší míře schopni správně určit zemi, ve které se danou měnou platí.

K ukázce každé jednotlivé bankovky tazatelka zjišťovala odpovědi ve těchto třech oblastech: název měny, její původ a způsob, jakým respondent došel k vysloveným závěrům.

- **Odpovědi žáků**

U některých bankovek respondenti neznali jejich přesný název. Správné odpovědi v následujícím grafu tedy ilustrují znalost země původu dané měny nebo její název. V rámci kvalitativního sledování dětského pojetí se autorka rozhodla nerozlišovat mezi těmito dvěma informacemi a za správnou odpověď považuje i jednu z nich.

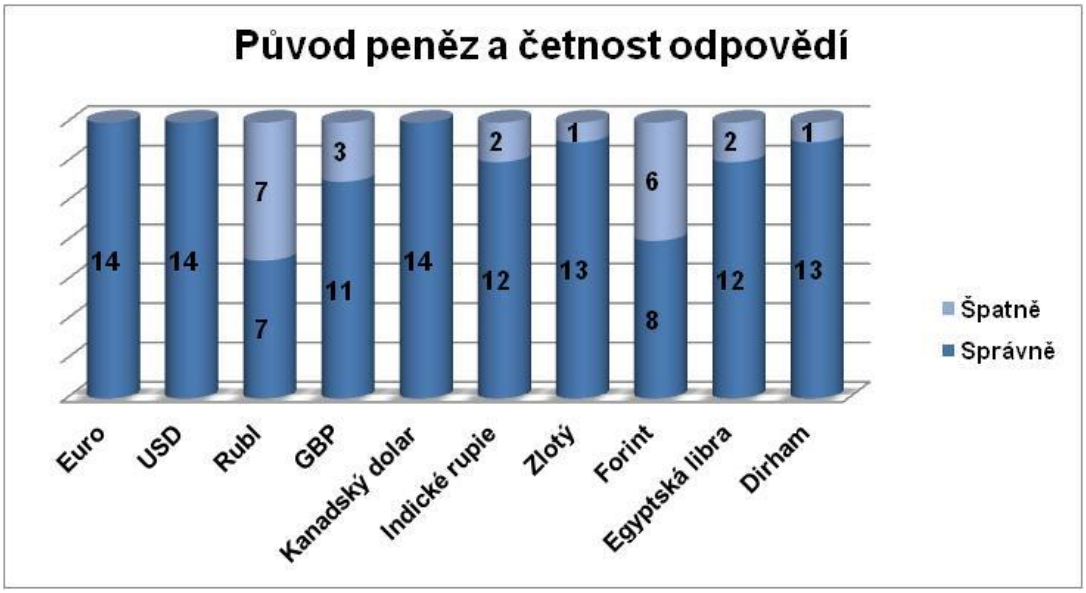

Graf 6: **Četnost odpovědí – původ peněz**

Níže uvedený graf zobrazuje procentuální rozložení způsobů, kterými respondenti došli ke správné identifikaci jednotlivých bankovek. Kategorie odpovědí autorka rozdělila následovně:

písemné označení – respondenti na doplňující otázku uvedli, že ke správné odpovědi je vedla četba údajů na bankovce (název měny, země původu apod.),

asociace - obrázky – dotazovaní identifikovali měnu dle kreseb a obrázků (Sfinga – egyptská libra apod.),

asociace - písmo – správná odpověď dle písma na bankovce (azbuka),

vlastní zkušenost – identifikace na základě osobní zkušenosti s měnou.

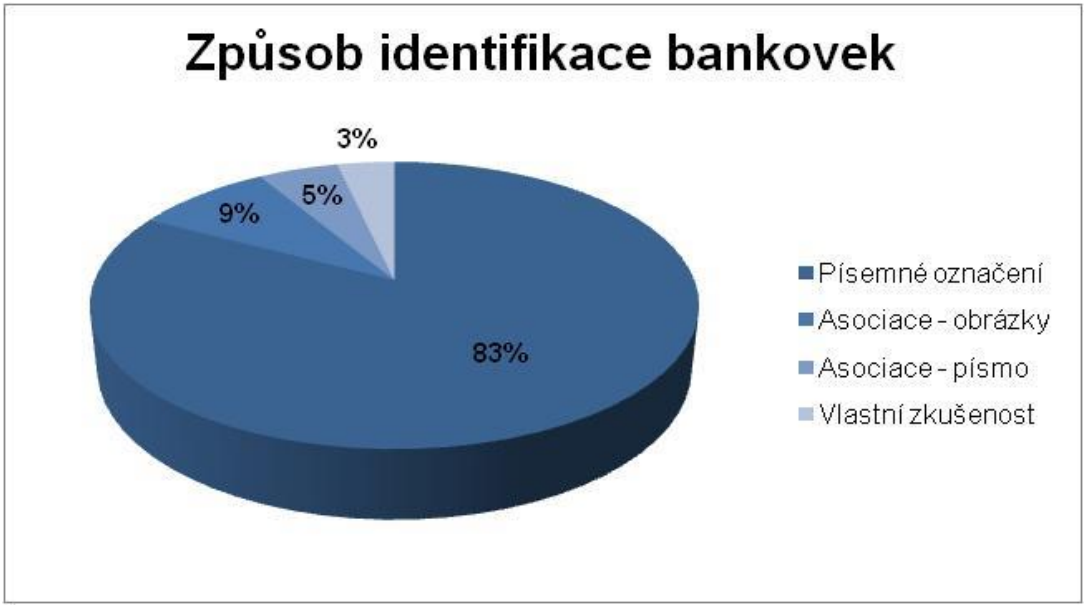

Graf 7: **Četnost odpovědí – způsob identifikace bankovek**

- **Zhodnocení otázky**

Správnost odpovědí ilustruje celkově dobrý přehled respondentů o jednotlivých měnách. Stoprocentní správnost odpovědí byla shledána u eura a amerického dolaru, tyto měny jsou pro děti obecně známy (osobní zkušenost, TV, rozpoznávací znaky apod.). Naopak největším problémem bylo pojmenovat a správně zařadit rubl, vzhledem k tomu, že ne všichni byli schopni písmo správně zařadit a bankovka neobsahovala žádná, pro ně známá, obrazová vodítka.

Co se samotného způsobu identifikace týká, ve většině případů respondenti odpovídali na základě četby údajů uvedených na bankovce.

Mezi dalšími možnostmi identifikace bankovky respondenti využili asociaci s obrázky a kresbami na bankovce (egyptská libra - Sfinga, britská libra - královna Alžběta II.), asociaci písma (arabské písmo, azbuka) či osobní zkušenost s používáním dané měny.

Z množství správných odpovědí i spektra způsobů, jakými byly dosaženy, lze konstatovat, že schopnost identifikovat cizí měny je u dětí tohoto věku značně rozvinutá.

7) *„Proč v některém obchodě stojí stejný výrobek více peněz než v jiném obchodě?“*

- **Očekávání autorky**

Tato otázka má za cíl analyzovat dětské pojetí tržních vztahů a konkurence. Zjišťuje, zda mají děti představu o tom, jak se stanovuje cena výrobků v obchodech, že se ceny stejných výrobků mohou napříč obchody lišit, a zda dokážou případně popsat, proč tomu tak je.

V rámci předmětu prvouka se dotazovaní seznámili se základy stanovování cen výrobků. Autorka tedy očekává, že někteří z respondentů takto nabyté informace v rozhovoru zmíní.

Vliv na cenu výrobku má též umístění, typ a velikost obchodu a všudypřítomné akční slevové nabídky (letáky) jednotlivých prodejen, které vnímají i děti mladšího školního věku, a odpovědi založené právě na takových zkušenostech se v rozhovoru určitě mohou vyskytovat.

- **Odpovědi respondentů**

Mezi nejčastějšími odpověďmi se vyskytoval názor, že „prodávající chce více vydělat“, a proto za stejné zboží účtuje vyšší částku než jiný obchodník.

Někteří žáci též zmínili, že cenu ovlivňuje dostupnost a vzdálenost prodejny od výrobce: „obchod je dál od dodavatele a dovoz stojí víc, aby teda něco vydělal“. Další z úvahy byla, že vyšší cena je ovlivněna velikostí prodejny, ve které pracuje více zaměstnanců, a je proto třeba vydělat více peněz na jejich výplaty: „ve větším obchodě pracuje víc lidí a peníze si musí rozdělit“. Někteří naopak uvedli, že do menšího obchodu přichází méně zákazníků, proto musí mít vyšší ceny zboží, aby hospodařil se ziskem.

Jeden respondent neměl představu, čím může být rozdílná cena stejného výrobku v různých obchodech způsobena.

- **Zhodnocení otázky**

Autorka byla odpověďmi velmi překvapena. Neočekávala, že téměř většina respondentů správně určí více než jednu příčinu vyšší ceny stejného zboží. Připisuje to faktu, že dotazovaní se svými rodiči navštěvují různé typy ochodů, ve kterých se ceny zboží liší, a respondenti si tohoto všímají.

Pozitivní je též chápání rozdílných cen z důvodu potřeby zisku. Tato odpověď je logická a poukazuje na fakt, že respondenti vnímají obchod jako součást obživy prodávajícího. Tyto odpovědi naznačují porozumění fungování trhu, zejména ukazují na pochopení zájmů jednotlivých účastníků trhu.

Autorka výzkumného šetření pokládá za zajímavé, že někteří respondenti brali v úvahu též čerstvost, kvalitu i různé složení výrobků či platbu daní. V tomto směru lze uvažovat vliv trendu posledních let, který klade důraz na kvalitu, původ a složení jednotlivých potravin.

8) *„Co se děje s penězi, které jsou v pokladně obchodu?“*

- **Očekávání autorky**

Autorka touto otázkou chtěla zjistit, zda mají děti mladšího školního věku představu o funkci velkoobchodu, nákladech na provozování obchodu a oběhu peněz.

Jak bylo zmíněno v očekávání u otázky č. 7, respondenti by měli mít z výuky prvouky základní povědomí o přibližném stanovování ceny zboží, do kterého se musí promítnout mimo jiné i náklady na chod provozovny, a tazatelka se tedy domnívá, že alespoň část odpovědí bude ovlivněna předchozí výukou.

Autorka nepochybuje, že někteří z respondentů budou mít mylnou představu, že si veškeré peníze ponechá prodavač či majitel obchodu.

- **Odpovědi respondentů**

Dotazovaní během rozhovoru zmínili výčet svých představ. U všech respondentů se objevilo více odpovědí, které autorka následně kategorizovala.

Uvedený graf ilustruje odpovědi respondentů podle zvolených kritérií. Někteří respondenti zmínili více odpovědí. Z tohoto faktu vyplývá, že počet jednotlivých odpovědí je vyšší než počet účastníků výzkumného šetření.

Graf 8: **Četnost odpovědí – peníze z pokladny**

Kategorie „Fungování obchodu“ obsahuje všechny odpovědi, kterými respondenti dali najevo své představy o rozdělení peněz potřebných k zajištění provozování obchodu, mezi které patří platba nájmu, energií a daní a výplaty zaměstnanců prodejny.

Mezi nejčastějšími responsemi se objevovalo rozdělení peněz na zajištění chodu provozovny: „ Majitel si je vybere, něco nechá a zaplatí, aby obchod fungoval“, platba energií: „Zaplatí elektřinu, vodu a nájem“, výplat

zaměstnanců: „Šéf peníze vybírá, dává je na výplaty peněz“ a zařízení obchodu: „Majitel platí peníze za obaly a cenovky zboží“.

„Uložením peněz“ se myslí odpovědi zmiňující uložení všech peněz z pokladny, současně také uložení pouze části peněz do banky a úschovy peněz v trezoru v prodejně. Někteří respondenti odpověděli, že peníze, které zůstanou v pokladně obchodu „majitel schová do trezoru, kde je schová do tajné skříňky“ nebo si je „vezme domů, kde je hlídá, ale neutrácí“.

Kategorie „Rozdělení peněz dalším subjektům“ v sobě spojuje odpovědi o platbě dodavatelům a nákupu dalšího zboží: „Majitel obchodu zaplatí lidem, kteří zboží přivezli“.

Respondenti také zmínili výdělek majitele obchodu, a to celého množství peněz v pokladně: „Šéf si je s sebou vezme domů, koupí si za ně něco“.

- **Zhodnocení otázky**

Autorka byla překvapena tím, jak velké množství respondentů zmínilo výdaje, které majitel obchodu potřebuje k zajištění jeho provozu. Nejvíce odpovědí se týkalo výplat zaměstnanců.

Zároveň též velká část odpovědí zmiňovala výdělek majitele obchodu, což svědčí o faktu, že děti v tomto věku již mají představu o tom, že prodavač touto obchodní transakcí získává i něco pro sebe.

B. Hotovostní a bezhotovostní peníze, banky

9) *„Jak lidé mohou platit? Lze tak činit jinak než penězi? Dokážeš jmenovat, v čem jsou jednotlivé možnosti platby výhodné pro člověka, který tak platí?“*

- **Očekávání autorky**

Tato otázka diagnostikuje, jaké znají žáci mladšího školního věku způsoby platby. Tazatelka však nepředpokládá, že by respondenti jmenovali jiné možnosti než platbu hotovostí či kartou z důvodu, že nemají osobní zkušenost s jinými typy platby.

Na základě zavedeného třídního hodnocení, které funguje na principu získávání platidla v podobě víček, jež lze následně vyměnit za konkrétní odměnu, autorka očekává, že někteří respondenti zmíní též právě tento systém.

- **Odpovědi respondentů**

Následující obrázek prezentuje kategorie odpovědí.

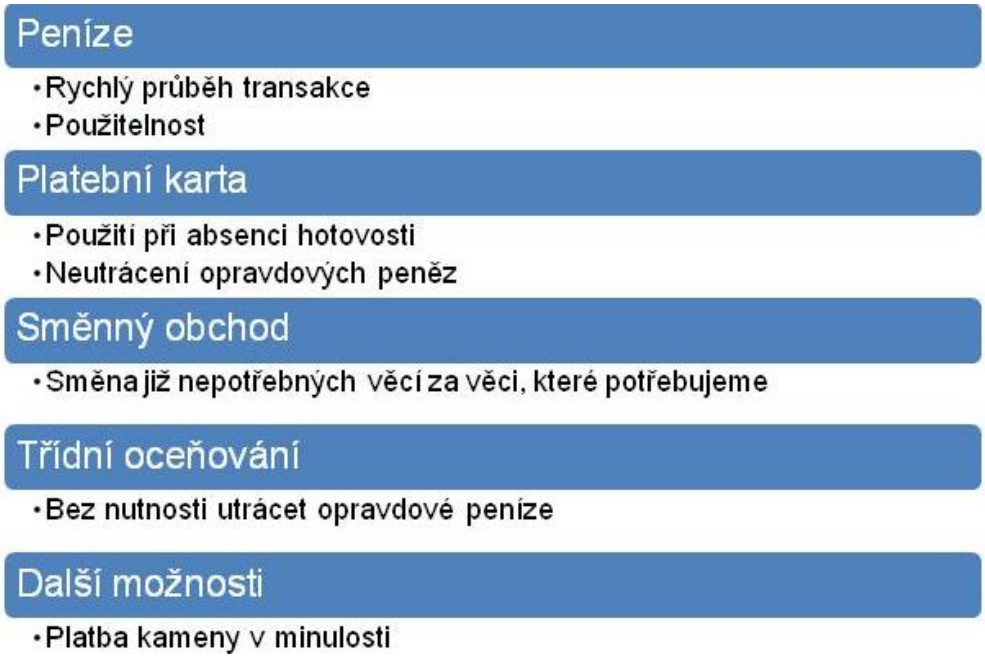

Obr. 2: **Kategorie odpovědí – možnosti platby**

Nejčastějším prostředkem platby byly respondenty zmíněny peníze. Výhodu platby penězi spatřovali v rychlejším průběhu transakce než v případě platby kartou a možnosti platit penězi kdekoli a kdykoli.

Druhá nejčastější odpověď byla užití platební karty. Pozitivum této možnosti shledávají respondenti ve faktu, že kartu lze použít v situaci, kdy nedisponujeme dostatečnou hotovostí.

Dva respondenti tvrdili, že platba kartou má tu výhodu, že „nemusíme utrácet opravdové peníze“ či „nevyberu si opravdové peníze“. Na doplňující otázku navádějící k zamyšlení se nad totožným charakterem hotovostních a bezhotovostních peněz odpověděli, že „peníze na kartě ve skutečnosti neexistují“. Odpověď dokazuje, že tito dotazovaní nemají propojené představy o bezhotovostních peněžních prostředcích, které jsou uloženy na bankovním účtu, a penězi v hotovosti.

Jako další způsob platby jmenovala velká část směnný obchod, jejich slovy možnost výměny určitého předmětu mezi kamarády či spolužáky. Ta je podle dotazovaných výhodná tím, že mohou vyměnit předmět, který chtějí, za ten, který už nepotřebují. Jeden respondent zmínil, že se obchod v dřívějších dobách uskutečňoval právě výměnou.

Téměř všichni dotazovaní také zmínili možnost „platby víčky“. Jedná se o systém oceňování a pozitivní motivace realizovaný třídní učitelkou.

Jeden respondent jmenoval také platbu kameny, která podle jeho tvrzení probíhala v minulosti.

- **Zhodnocení otázky**

Odpovědi na tuto otázku nebyly pro autorku překvapením. Potvrdila se veškerá její očekávání.

Respondenti byli schopni správně identifikovat a odlišit platbu hotovostí a kartou. Zmínili též formu směnného obchodu, který je v jejich věku častou formou transakce a je pro ně logický.

Z odpovědí respondentů vyplývá, že většina má značný přehled o různých možnostech platby, zná specifika a výhody jednotlivých způsobů a dokáže je popsat a vysvětlit přiměřeně svému věku, jak transakce probíhají. V tomto ohledu se jejich znalosti jeví jako dostatečné.

Autorka neshledává důležitým absenci odpovědí typu: poštovní poukázka, šek, poukázka apod. (viz kap. č. 2.4.3 Platba).

10) *„Víš, jak probíhá platba kartou? Na co si musím během toho dát pozor?“*

- **Očekávání autorky**

Tato otázka zjišťuje znalost procesu platby kartou, představu o tom, co je k platbě kartou potřeba, a zda vědí o způsobech ochrany. To souvisí s otázkou, zda děti mladšího školního věku rozumí tomu, že lidé vybírají peníze z účtu, a musí se chránit proti tomu, aby jejich peníze vybral někdo jiný.

Autorka očekává, že většina respondentů dokáže tento proces popsat, protože se svými rodiči chodí do obchodů a vidí, jak při platbě kartou postupují. Očekává též, že dotazovaní popíší postup platby jazykem odpovídajícím jejich věku, a že někteří z nich budou znát odborné termín jako PIN kód či platební terminál. Tato otázka ilustruje především jejich zprostředkovanou zkušenost s platbou kartou. V další otázce autorka zjišťuje hlubší porozumění transakcím a jejich omezení.

Lze předpokládat, že se odpovědi na otázku týkající se rizik spojených s platbou kartou budou týkat především její krádeže či zneužití.

- **Odpovědi respondentů**

Nejvíce respondentů dokázalo proces platby kartou pojmenovat jako: „karta se strčí do krabičky, kde se vyťuká heslo, a odečtou se peníze, karta se vytáhne.“ Tato odpověď říká, že se peníze odněkud odečtou, z toho lze vyvodit, že respondenti mají představu o určitém objemu peněz, odkud se peníze za tyto platby odečítají.

Ukázalo se, že dotazovaní nemají propojené představy o platební kartě jakožto prostředku k přístupu k osobnímu účtu. Odpovědi spíše naznačovaly, že mají dotazovaní představu o neomezeném zasílání peněz z banky, kde se peníze tisknou a o možnosti neomezeného počtu plateb.

Ze všech dotazovaných neuměl popsat platbu kartou pouze jeden respondent, dva dotazovaní si spletli platbu kartou s výběrem z bankomatu. Tito patřili do skupiny, která v následující otázce (č. 12 viz níže) uvedli, že bankomat je přístroj na tisk peněz. „Karta zajede do přístroje, vyjde z přístroje a vyrobí se peníze.“

Někteří dotazovaní do popisu uvedli vlastními slovy také fakt, že prodavačka v obchodě musí do přístroje zadat částku, kterou máme zaplatit, přičemž zmínili i nutnost kontroly částky majitelem karty. Popsali též, že se terminál po zadání kódu PIN předá zpět prodavačce.

Celkem 6 dotazovaných znalo výraz PIN kód, který také správně použili. Někdo pojmenoval PIN jako „směrovací kód“ či „heslo“.

Jeden dotazovaný popsal platbu bezkontaktní platební kartou: „dám kartu ke krabičce, tam se čipne a peníze se předají prodavačce“.

Nejčastěji se na otázku bezpečnosti platby vyskytovaly výpovědi, „aby nikdo neviděl kód, neukradli mi kartu, nevyměnili mi ji, neztratila se mi“ apod. Často také respondenti uváděli, že si držitel karty musí dát pozor na limit: „můžou si peníze vypotřebovat“ a na expiraci karty: „prošlá karta“. Odpověď týkající se limitu plateb může ilustrovat představu respondentů o čerpání vlastních peněz v omezeném množství.

- **Zhodnocení otázky**

Většina respondentů dokázala popsat proces platby kartou, někteří uváděli i drobné detaily. Autorka to připisuje faktu, že velká část dotazovaných viděla někoho ze svého okolí realizovat platbu kartou, má tedy vlastní zkušenost a dokáže ji popsat.

Autorce se potvrdilo očekávání, že nejvíce respondentů zmíní jako odpověď na druhou otázku „bezpečí“. Mnoho z nich uvedlo zadávání PIN kódu během platby, z čehož vyplývá uvědomění si bezpečnostních aspektů této platební formy.

Respondenti si uvědomují nutnost dbát na bezpečí platby. Dle autorky je to způsobeno tím, že platební kartu respondenti vnímají jako ryze osobní a citlivou věc, kterou je třeba chránit před zneužitím. V podstatě vnímají kartu jako něco „kouzelného“, co je opravňuje k čerpání peněz, ale není zřejmé odkud, takže i rizika se omezují na riziko ztráty karty, ne však peněz z účtu.

Dotazovaní nemají propojené představy o bankovním účtu jako omezeném zdroji vlastních peněz. Vnímají bankovní účet především jako neomezený zdroj peněz sloužící ke splnění všech potřeb a přání.

11) *„Mohu si z bankomatu vybrat tolik peněz, kolik chci? Proč?“*

- **Očekávání autorky**

Na základě dotazu na existenci omezení vybrané částky se otázka zaměřuje na to, zda děti mají vlastní představu o neviditelných transakcích mezi člověkem a bankou s jeho penězi. Existence omezení výběru zde reprezentuje představu o vlastních vydělaných penězích, které má člověk na účtu a čerpá je z něj.

Na základě očekávání, že někteří respondenti určí bankomat jako „tiskárnu“ peněz, se tazatelka domnívá, že budou mít představu o neomezeném výběru peněz z bankomatu.

- **Odpovědi respondentů**

Většina respondentů překvapivě správně uvedla, že si lidé mohou z bankomatu vybrat pouze tolik peněz, kolik v bance mají. Velká část této skupiny také dodala, že si lze vybrat z bankomatu menší hotovost. Menší hotovost si lidé z bankomatu mohou vybrat z důvodu, „aby tolik neutráceli“.

Mylná je ovšem představa o původu vybíraných peněz. Nejčastěji se respondenti domnívají, že se z bankomatu vybírají peníze, které mají „napsané na kartě“, pouze jeden z nich určil, že se jedná o peníze, které má člověk „na účtu“.

Jeden respondent, který jako jediný vlastní osobní platební kartu, určil, že „děti mají denní limit 2 000 Kč“, a že uložením peněz v bance se tyto zhodnocují - „peníze navíc“. Je zde vidět významná myšlenka, která poukazuje na úrok.

Tři dotazovaní uvedli, že si mohou vybrat více peněz, než kolik mají na účtu, ale musí si ty peníze půjčit. Dva z těchto respondentů sdělili, že v případě půjčení peněz z banky budou muset vrátit vyšší částku, než si z bankomatu vybrali. Tito dva respondenti ukázali, že rozumí pojmu úrok.

Dva dotazovaní také uvedli, že si lidé mohou vybírat pouze bankovky takové hodnoty, kterými v daný moment bankomat disponuje. Nejmenší bankovka, kterou si podle tvrzení respondentů lidé mohou z bankomatu vybrat, je 100 Kč, největší pak 5 000 Kč. Na faktu, že z bankomatu lze vybírat pouze bankovky, se shodla drtivá většina dotazovaných.

- **Zhodnocení otázky**

Tazatelka byla velmi překvapena orientací dětí v tomto prostředí. Tento jev lze přisuzovat zkušenostem s výběrem peněz z bankomatu realizovaným rodiči za jejich přítomnosti.

Je zde patný rozpor, u minulé otázky u rizika zneužití, odpovědi nenaznačovaly takovéto porozumění. To dokazuje, že poznání respondentů je útržkovité a někdy i nesourodé či rozporuplné.

Vlastní zkušenost se svou platební kartou má jeden respondent, který měl v této oblasti zákonitě největší znalosti a tazatelku překvapil svými výpověďmi a rozhledem.

Respondenti svými výpověďmi ukázali poměrně dobrou orientaci v tomto prostředí, někteří autorku překvapili svými znalostmi.

12) *„Co je to banka? Jaké služby lidem poskytuje?“*

- **Očekávání autorky**

Touto otázkou autorka sleduje, co si dotazovaní představují pod pojmem banka, na jakém principu funguje a jaké může svým klientům poskytovat služby.

Tazatelka předpokládá, že většina respondentů pojem banka již slyšela a bude ho schopna popsat svými slovy. Na druhou z otázek lze očekávat jako nejčastější odpověď, že banka hlídá peníze svých klientů, aby byly v bezpečí. Možnosti půjčení peněz se budou vyskytovat pouze v případě, že autorka položí doplňující návodnou otázku.

- **Odpovědi respondentů**

Banka byla respondenty označována především jako „dům, kam po registraci dáš peníze; místo, kam lidé ukládají peníze nebo zbraně; budova,

kde jsou peníze; podnik, který opatruje peníze či místo, kde se nachází trezor na peníze“.

Do banky podle respondentů můžeme „uložit peníze, vzít si půjčku při nedostatku peněz“. Jeden respondent uvedl, že banka poskytuje svým klientům půjčku a správně zmínil, že „vrátím bance více, než jsem si půjčil“. Banka poskytuje zabezpečení proti krádeži peněz tím, že „jsou peníze uloženy v trezorech“.

Jeden dotazovaný popsal banku jako „místnost, kde se platí a jde se tam vyřešit nějaké problémy“. Touto odpovědí respondent myslel půjčování peněz při nějakých životních starostech.

Jako zajímavou odpověď autorka také shledává: „ banka je budova, kde jsou peníze a bankéři - lidé si pamatují, čí jsou které peníze.“ Tato výpověď ukazuje, že tento respondent má výrazně konkrétní představu fyzické existence peněz, které jsou přímo penězi konkrétního vlastníka.

S absolutní neznalostí pojmu se autorka setkala pouze u jednoho z dotazovaných.

- **Zhodnocení otázky**

Autorka byla přes svá očekávání překvapena, že respondenti dokážou jmenovat a popsat služby, které banka svým klientům poskytuje.

Mnoho dotazovaných i přes kladení doplňujících otázek popisovalo právě jednu službu, kterou banka klientům nabízí. Mezi odpověďmi dominovalo především půjčování finančních prostředků a jejich ochrana. Tento fakt si klade otázku, co mají banky z toho, že klientům poskytují své služby?

Nejvíce respondentů uvedlo, že banka svým klientům peníze hlídá proti krádeži. Doplňující otázky odhalily, že tito dotazovaní vnímají banku jako trezor, ve kterém jsou peníze zabezpečeny proti krádeži. Tuto představu lze přisoudit především ovlivnění ze strany filmů a počítačových her, ve kterých

je banka zastupována často právě trezorem, do kterého se hlavní hrdinové pokoušejí vloupat, což dětem utkví v paměti.

13) *„Kdo do banky peníze dává?“*

- **Očekávání autorky**

Tato otázka zjišťuje zdroj peněz, které se na bankovních účtech vyskytují.

Autorka očekává, že pokud položí otázku přesně tak, jak je napsaná (bez doplňujících otázek), nejčastěji uváděným zdrojem peněz budou rodiče. Za účelem rozvinutí odpovědí bude proto nutno přistoupit právě k otázkám doplňujícím.

Odpovědi budou podle výzkumnice též reflektovat představy respondentů o fungování banky (viz otázka č. 12). Pokud se bude jednat o představu, že banka je „tiskárna na peníze“, budou výpovědi logicky ovlivněny tímto pojetím. Případně se mohou vyskytovat představy, že se peníze vytisknou v tiskárně, odkud jsou pak převezeny do banky a uloženy.

- **Odpovědi respondentů**

Graf 9: **Četnost odpovědí – původci peněz na účtu**

Spektrum odpovědí na tuto otázku bylo poměrně široké. Nejčastější odpověď byla, že do banky dávají peníze „lidé“. Kategorie lidé slučuje odpovědi „lidé, kteří chtějí využívat služeb“, „dospělí lidé“ a odpověď „lidi - Češi“.

Mezi dalšími se vyskytovaly názory „šéf, bankéř“. Každá z těchto výpovědí byla respondenty zmíněna alespoň třikrát.

Další odpovědi na tuto otázku byly „prezident, úředníci, stát (pokud se jedná o státní banku) a člověk, který má velké množství peněz, aby je tam mohl dávat - banka si je vezme, a lidé, kteří využívají jejich služeb“.

Jeden dotazovaný má představu, že do banky putují všechny peníze, které se vyrobí.

Zajímavou výpověď učinil respondent, který popsal, že „kdo nemá účet, dá peníze cizím lidem, ale neví, kolik je jeho“. Autorka kladla doplňující

otázku vedoucí k rozšíření a vysvětlení této myšlenky, ale dotazovaný nedokázal blíže určit, co touto svou výpovědí myslel.

- **Zhodnocení otázky**

Nejčastější odpovědi na tuto otázku byly dle autorky zmíněny z důvodu, že se jednalo o první asociace, které dotazované napadly. Autorka to shledává jako jednoduchou a přesto logickou představu. Člověk si dá peníze do banky a pak s nimi může disponovat.

Častá odpověď „šéf“ může být zmíněna z toho důvodu, že autorka během rozhovoru kladla návodné otázky: „Kdo dává peníze tvým rodičům? Kdo posílá na účet peníze mně, jakožto učitelce?“ Respondenti tak byli přivedeni k závěru, že právě zaměstnavatel poukazuje výplaty svých zaměstnanců na jejich bankovní účty.

Autorku zaujala výpověď respondenta, který vlastní platební kartu. Jeho znalosti byly na znatelně vyšší úrovni než u jeho vrstevníků. Dokázal vyjmenovat služby, které banka poskytuje a znal odborné termíny.

Závěrem lze konstatovat, že respondenti mají pouze přibližnou představu o původu peněz na bankovních účtech, které vyplývají z jejich minimálních zkušeností v této oblasti. Autorka očekává, že finanční gramotnost se bude v tomto ohledu zvyšovat, jakmile budou disponovat vlastním bankovním účtem, který budou spravovat a budou za něj zodpovědní.

14) *„Proč si lidé peníze do banky dávají?“*

- **Očekávání autorky**

Tato otázka ilustruje dětské představy o funkci bank. Tazatelka míní, že mezi nejčastějšími odpověďmi bude zmiňováno bezpečí vlastních peněz, které jsou v bance pod dohledem v trezoru. Nedomnívá se, že by si větší část respondentů spojila vklad peněz do banky s množstvím peněz, kterými budou následně disponovat na svém účtu, a které budou moci používat k platbě či výběru. Je též velmi nepravděpodobné, že by byly zmíněny úroky, které banka svým klientům za uložené peníze připisuje.

- **Odpovědi respondentů**

Následující graf ilustruje kategorie odpovědí a jejich počty.

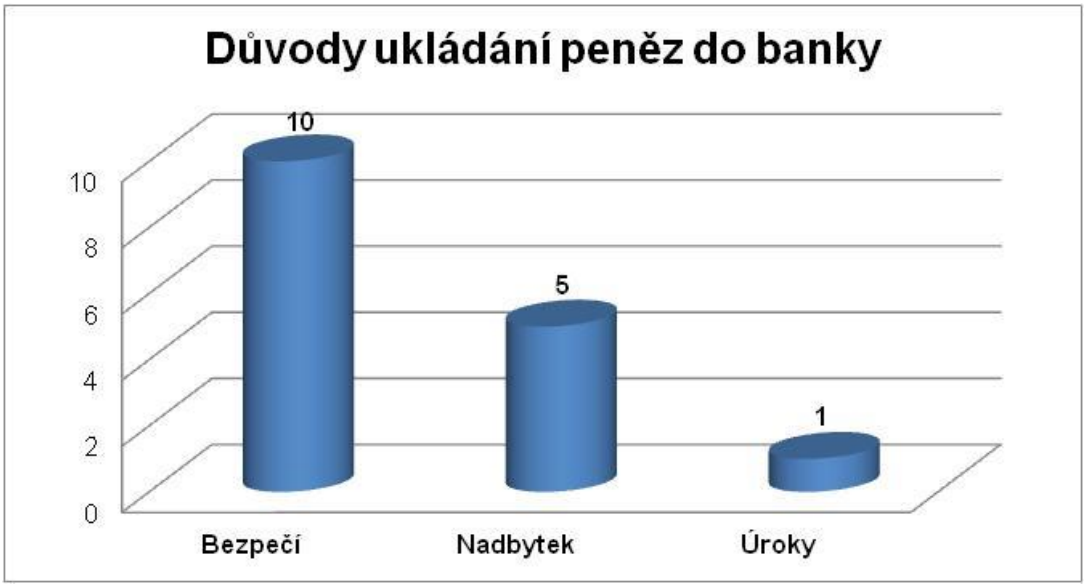

Graf 10: **Četnost odpovědí – důvody ukládání peněz do banky**

Nejčastěji dotazovaní zmiňovali bezpečí peněz, které jsou v bance schované v trezoru. Tuto odpověď zmínilo 10 respondentů.

Důvody ochrany peněz respondenti uváděli jako: „aby je neukradli, schovali, skrýt, aby lidé nepřišli o peníze, aby se nezničily, a aby měli nějaké peníze v bance, když jim někdo vykrade dům“.

Dále se také objevila odpověď, že lidé ukládají do banky peníze z důvodu jejich nadbytku: „lidé nechtějí mít u sebe tolik peněz“ a peníze do banky si taky dají lidé, kteří „chtějí šetřit, nepotřebují je a nechtějí utrácet“. Tyto výpovědi ukazují pojetí banky jakožto „prasátka“, kam mohou klienti ukládat své peníze.

Jeden respondent jmenoval výhody vkladu do banky „lidi získávají peníze navíc“ a nemožnost realizování plateb dětmi na internetu: „děti si nemohou kupovat přes internet“.

- **Zhodnocení otázky**

Výpovědi ukazují, že respondenti vnímají potřebu ochrany peněz a banku chápou především jako místo, kde jsou peníze v bezpečí proti krádeži a znehodnocení.

Bylo by zajímavé zjišťovat důvody takové starosti o bezpečí peněz, jaká se ukázala během rozhovorů, a také to, jak respondenti zajišťují bezpečnost svých vlastních peněz.

Autorka míní, že je zde velký potenciál pro to, aby se dotazovaní blíže seznámili s nabízenými bankovními službami, a zjišťovali jednotlivé výhody, které banka svou činností klientům poskytuje. Jistě by to rozšířilo jejich představy a výpovědi.

15) *„Co se děje s penězi, které si lidé do banky uloží?“*

- **Očekávání autorky**

Tato otázka zjišťuje, zda mají děti mladšího školního věku představu o způsobu, jak banky vytvářejí zisk, zda si představují, že tyto peníze dále pracují nebo pouze v bance leží. Zisk banky souvisí s otázkou č. 18, která zjišťuje dětské představy o zdroji peněz na výplaty zaměstnanců banky.

Na základě očekávání odpovědí předchozí otázky se autorka domnívá, že nejvíce výpovědí bude, že peníze leží v bezpečí trezoru v bance, a čekají tam na bankovní transakci, kterou s nimi jejich majitel provede.

Autorka se domnívá, že velká část respondentů bude pokládat možnost, že by s jejich penězi nakládal někdo cizí, za nemyslitelnou, a že se tedy taková odpověď vyskytne minimálně nebo vůbec.

- **Odpovědi respondentů**

Níže uvedený graf znázorňuje kategorie odpovědí spolu s jejich počty.

Graf 11: **Četnost odpovědí – aktivita uložených peněz**

Nejvíce respondentů má představy, že „peníze tam budou ležet“ či „uloží se do trezoru.“ Tyto odpovědi zmínila polovina dotazovaných.

Dále se respondenti domnívají, že se v bance peníze „třídí, ukládají, rozměňují, v bance se peníze používají“ apod. Tyto odpovědi ilustrují částečnou představu o aktivitě s uloženými penězi ze strany banky.

Odpovědi respondentů také naznačovaly vliv aktivit majitele účtu či výběrů peněz: „Když si je (peníze) vyberu, tak si je nechám“ nebo „ když si je beru, je jich tam méně“.

Jako zajímavé se ukázaly překvapivě konkrétní představy dětí o trezoru. „Peníze se dají do místnosti, ve které jsou malé skříňky - trezory.“ „Ve sklepě banky je velký trezor, který je rozdělený tak, aby si poznali, které peníze jsou čí.“ „Trezory jsou tajné krabičky, zadám kód, když chci vybrat. Krabička se otevře a vyberu si peníze.“

Jeden respondent uvedl, že „banka dává úroky za to, že si je (peníze) tam nechávají a děkují za to, že sis udělal účet u nich“. Tato výpověď ukazuje částečnou znalost úroků a důvodu, proč banka svým klientům úroky za uložené peníze dává.

- **Zhodnocení otázky**

Odpovědi na tuto otázku ilustrují, že nejčastěji mají respondenti představu o tom, že s penězi v bance nedochází k žádné aktivitě. Nejčastěji je v jejich představách banka místo, kde peníze pouze leží ochráněné před krádeží nebo zničením. Pro některé respondenty je myšlenka, že by banka jakkoli manipulovala s jejich penězi, nemyslitelná.

Pouze jeden respondent měl představu o tom, že banka dává svým klientům za uložené peníze úroky. Tato představa je daná faktem, že respondent má vlastní bankovní účet a má tak osobní zkušenosti s jeho používáním.

Méně než polovina dotazovaných má představu, že banka s penězi nějakým způsobem manipuluje. Mezi jejich představami se však nejčastěji vyskytovaly odpovědi, že banka peníze třídí a počítá.

16) *„Je pro mě výhodnější si půjčit peníze od banky nebo od svých rodičů? Proč?“*

- **Očekávání autorky**

Touto otázkou tazatelka podněcuje respondenty k zamyšlení se nad výhodami a nevýhodami zmíněných poskytovatelů půjčky. Volba dotazu má též za cíl diagnostikovat dětské představy o zisku banky z půjček, které svým klientům poskytují.

Autorka očekává, že respondenti budou dávat přednost odpovědi „banka“, vzhledem k domněnce, že většina dětí tohoto věku nemá povědomí o úrocích, které banka za zprostředkování půjčky inkasuje. Zároveň lze v tomto ohledu předpokládat vliv zařazení otázky právě mezi bankovní témata.

- **Odpovědi respondentů**

Graf na následující straně prezentuje poměr odpovědí z daného vzorku respondentů.

Graf 12: **Četnost odpovědí – půjčování peněz**

Z celkového počtu 14 respondentů uvedlo 11 z nich, že by si půjčili peníze od rodičů. Někteří uvedli, že je to výhodnější, objevilo se několik argumentů, že „v bance se musí platit poplatky“, „nemusím rodičům připlatit“ apod. To dokazuje, že alespoň malá část dotazovaných má představu o tom, že si banka za půjčení peněz účtuje poplatky. Objevuje se zde jasná představa úroku.

Nejčastěji se však vyskytovala výpověď, že „rodičům peníze nemusím vracet“, která byla některými respondenty vysvětlena větou: „peníze vrátit nemusím, ale můžu“. Někteří však pochopili, že peníze vracet musí, ovšem nejsem vázán striktními pravidly: „rodičům můžu peníze vrátit kdykoliv“ a „domluvím se s nimi, jak chci splácet.“

Další argumenty pro půjčku od rodičů byly, že „v bance se musí podepisovat smlouvy“, „nemusím nikam jezdit“ případně že „rodiče by se divili, kdybych si vzal peníze z banky“.

Pouze malá část respondentů preferovala v rozhovoru odpověď banka. Jedním z argumentů bylo, že „rodiče potřebují peníze na něco“. Tato odpověď byla definitivní a dotazovaný si stál pevně za svým názorem, i když ji výzkumnice rozvíjela dalšími otázky. Dva respondenti určili, že by si půjčili

peníze od banky: „je to lepší, nebudu brát rodičům peníze; když mají rodiče hodně peněz, tak si půjčím od nich“.

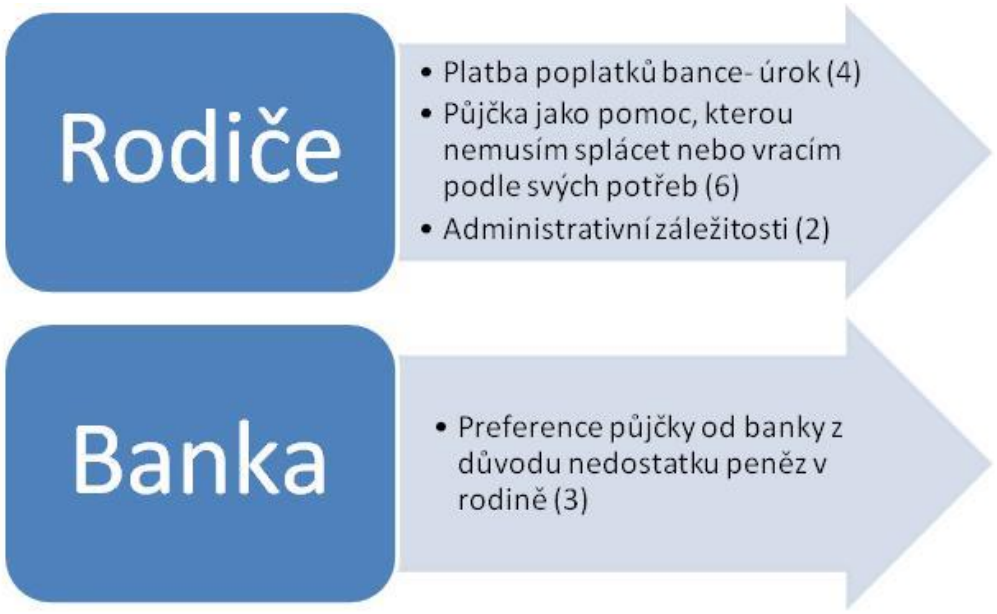

Obr. 3: **Kategorie odpovědí**

- **Zhodnocení otázky**

Výsledné odpovědi byly pro autorku překvapující. Neočekávala, že tak velký počet respondentů bude zmiňovat půjčování peněz od rodičů. Děti si uvědomují, že bance jsou vázáni půjčku vrátit, kdežto rodičům často nikoliv. Lze to přisuzovat jejich vlastní zkušenosti, kdy opravdu od rodičů dostávají peníze bez nutnosti je vracet, případně také menší tlak na vrácení či vrácení půjčky bez úroků. Zmiňují též jistou pohodlnost této varianty.

Bylo by zajímavé sledovat, zdali a jakým způsobem by se odpovědi v oblasti půjčování peněz lišily u respondentů napříč sociálními vrstvami. Tuto otázku si autorka položila, když někteří respondenti zmínili podmínku „když mají rodiče hodně peněz“.

Z výsledků této otázky lze vyvodit, že odpovědi respondentů jsou logickým vyústěním jejich představ, je třeba s nimi pracovat tak, aby si uvědomili nutnost splácet své finanční závazky nehledě na to, kdo jim peníze půjčil. V tomto ohledu je třeba respondenty vést ke správnému úsudku a zodpovědnosti.

17) *„Proč banky tyto služby (půjčky apod.) poskytují?“*

- **Očekávání autorky**

Tato otázka byla zvolena za účelem zjistit, jaké představy mají dotazovaní o důvodu poskytování bankovních služeb a navést je k otázce zisku jako motivu.

Autorka předpokládá, že velká část respondentů bude uvádět, že banka tyto služby svým klientům poskytuje z důvodu poskytnutí bezpečí. Tato domněnka plyne z předpokladu nezkušenosti dotazovaných s bankovními produkty a zákonitostmi, které jsou s nimi spojeny.

Lze předpokládat, že si žák 3. ročníku prvního stupně základní školy uvědomuje jisté výhody, které banka poskytováním svých služeb získává, ovšem vzhledem k jeho věku budou popsány jednoduchým jazykem bez patřičných výrazů (půjčka, úrok, bankovní poplatky apod.).

- **Odpovědi respondentů**

Graf 13: **Četnost odpovědí – motivace poskytování finančních služeb**

Celá polovina (7 respondentů) zmínila, že banka poskytuje své služby za účelem vlastního výdělku: „lidé za jejich služby platí“, „když si tam dám peníze, banka vydělá“, „půjčují peníze, protože se jim vrátí, za rok dostanou úrok“. „Je to výhodné pro banku, protože bude mít víc peněz.“

Někteří dotazovaní zmínili, že „díky bance máme peníze v bezpečí“, čímž mínili, že jsou v bance peníze chráněné proti krádeži.

Jeden respondent zmínil možnost zařídit si v bance pojištění: „kdyby byl oheň, banka jim pomůže“.

Několik respondentů také uvedlo, že banka může finančně pomoci bankovní půjčkou: „kdyby lidi neměli peníze, banka jim půjčí“. „Aby lidi měli věci, které potřebují k životu.“ „Aby měli v bance výhodu, mohou peníze půjčovat, a starat se o lidi.“

Autorku také zaujaly následující odpovědi na otázku, proč banka tyto služby poskytuje, které ukazují na poskytování bankovních služeb, popsané vlastním jazykem dětí.

„Aby nás zachránila před bezdomovectvím.“ Ukazuje na možnost půjčky peněz v nelehkých životních situacích.

„Banka chce vydělat. Jsou to stejní lidé, jen dělají jinou práci.“ Tato odpověď ilustruje fakt, že dotazovaný shledává povolání bankéře jakožto práci, za kterou dostává odměnu.

„Protože není lakomá.“ Tato výpověď ukazuje naivní dětskou představu o férovém jednání.

Respondent, který nemá důvěru k bankovním službám, uvedl: „tajně krade“. Z doplňujících otázek tazatelka zjistila, že rodiče dotazovaného měli negativní zkušenost s bankovní službou, což se logicky projevilo na jeho odpovědi.

- **Zhodnocení otázky**

Autorka byla překvapena tím, že velká část dotazovaných má představu o zisku banky. Byl pro ni velkým překvapením fakt, že tuto odpověď

zvolilo více respondentů než odpověď týkající se bezpečí peněz, kterou očekávala.

Odpovědi, týkající se půjčování se mohly vyskytnout z důvodu předcházejících otázek, které představy o této službě zjišťuje. Výstupy respondentů tak mohly být touto otázkou ovlivněny.

Kladné vlastnosti banky („banka není lakomá“) ilustruje tendence, ke kterým jsou děti vedeny, tedy potřebu rozdělit se s bližními, ohleduplnost a nezákeřnost.

V odpovědích byl také zřejmý vliv médií. Dotazovaní zmiňovali televizní reklamy, týkající se nabízení finančních služeb za úplatu.

Závěrem lze říci, že si respondenti mladšího školního věku uvědomují, že banka vydělává a neposkytuje veškeré svoje služby zadarmo.

18) *„Z čeho banka platí svoje zaměstnance?“*

- **Očekávání autorky**

Tato otázka se ptá ještě jinou cestou na otázku vytváření zisku banky, pokud by to děti samotné z předchozích otázek nenapadlo.

Na základě očekávaných odpovědí u předchozích otázek se autorka nedomnívá, že by respondenti zmínili profit banky, ze kterého je zajišťováno její fungování.

- **Odpovědi respondentů**

Spektrum odpovědí na tuto otázku bylo značně široké.

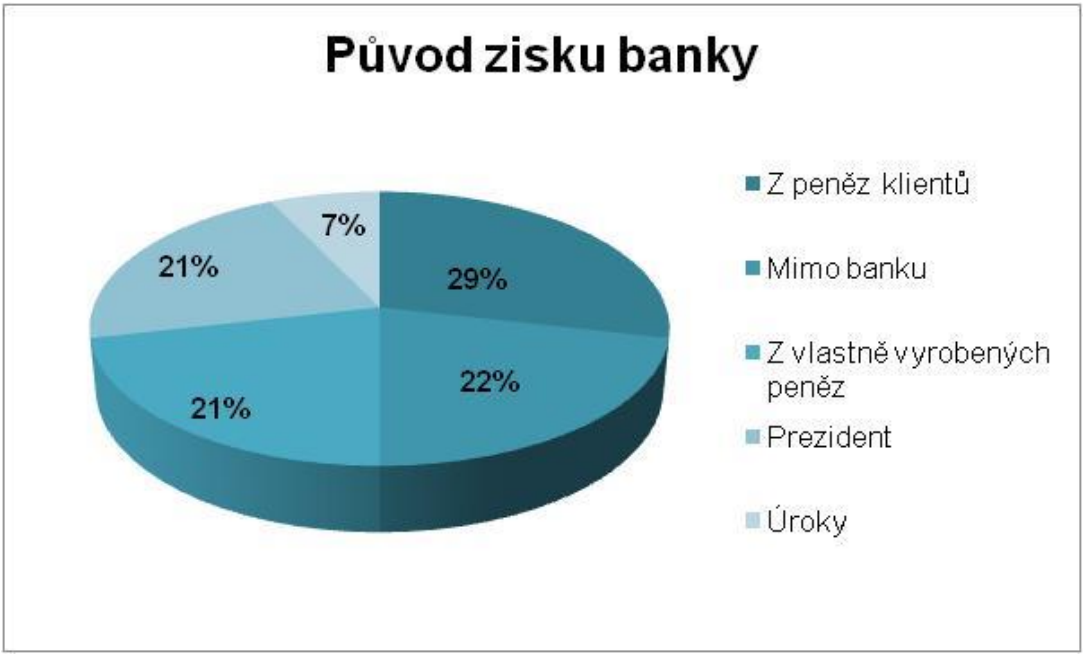

Graf 14: **Četnost odpovědí – původ zisku banky**

I přes odpovědi na otázku č. 17, které dokazovaly, že děti mají představu o poplatcích, které banka svým klientům za půjčení peněz účtuje, se představa zisku peněz právě tímto způsobem mezi jednotlivými odpověďmi vyskytovala minimálně. Lze to přisoudit faktu, že respondenti ještě nemají představy o zisku banky úplně promyšlené, případně že by banky ze zisku platily své zaměstnance.

Tři respondenti uvedli, že banka získává peníze od prezidenta: „prezident jim dá peníze za vděčnou práci“.

Odpovědi, které ilustrují představy o získávání peněz mimo banku: „Šéf jim dává peníze, dělá jinou práci, kde vydělává a peníze pak rozdělí mezi své zaměstnance“. „Majitel banky si půjčí peníze od jiné banky a platí je z toho, co mu zbyde.“

Největší část odpovědí (4 výpovědi) zmiňovala, že „bere nám z toho, co tam máme“, „z našich peněz a z těch, které jim dáme“.

Tři respondenti uvedli, že banka platí své zaměstnance „z peněz, které vyrábí“.

Jeden respondent zmínil, že výplaty svých zaměstnanců banky realizují „z peněz, které lidi musí vrátit, majitel dá peníze zaměstnancům“. Tato odpověď jako jediná naznačuje porozumění tomu, že z úroků (ze zisku banky) se platí zaměstnanci, a je nejrozvinutější ze všech uvedených odpovědí. Představa dotazovaného byla, že zaměstnanec banky dostane výplatu z peněz, kterými klienti splácí svou půjčku.

- **Zhodnocení otázky**

Jednotlivé představy respondentů o principu fungování bankovních institucí jsou značně odlišné.

Jen 5 dotazovaných uvedlo, že banka získává prostředky na financování svého chodu mimo jiné z peněz, které jí svěříme, z poplatků či úroků. Další dotazovaní měli představu, že peníze získává majitel banky jiným zaměstnáním.

I přes několik předchozích otázek, které se týkaly služeb a zisku banky se správné odpovědi nevyskytovaly tak často, jak by se dalo předpokládat. Rozporuplnost a neucelené představy jsou poměrně typické pro dětské intuitivní poznávání.

Autorka shledává nutnost rozvíjet dětské představy o zisku bank, které plynou i z klientových aktivit.

6 Vyhodnocení výzkumných otázek

V této kapitole se autorka na základě realizovaných individuálních rozhovorů zamýšlí nad odpověďmi a interpretuje je. Tím si odpovídá na předem nastolené výzkumné otázky.

1) Všímají si žáci třetího ročníku prvního stupně ZŠ zákonitostí finanční oblasti v běžném životě? Jsou schopni o nich hovořit?

V průběhu individuálních rozhovorů vyšlo najevo, že žáci třetího ročníku základní školy mají základní povědomí o finančních zákonitostech běžného života, toto téma je pro ně aktuální a zajímavé. Rozhovory byly spontánní, dotazovaní sdíleli své představy a dopodrobna vše autorce vysvětlovali.

Respondenti mají základní povědomí o funkci peněz. Spektrum odpovědí na tuto otázku bylo značně široké, každý byl schopen jmenovat minimálně dvě funkce. Nejčastěji se vyskytovaly ty, které ilustrovaly představy dotazovaných o penězích jako prostředku, který dává jedinci možnost uspokojit své potřeby, ať už se jedná o základní jako zajištění bydlení, jídla atp., po věci, které si kupujeme pro radost.

Žáci dokáží svými slovy jmenovat a popsat možnosti platby, se kterými mají vlastní nebo zprostředkované zkušenosti a pojmenují výhody a nevýhody jednotlivých možností, správně též uvedou, na co si při platbě musí dát pozor.

Z odpovědí lze vyvodit fakt, že si žáci všímají obecných zákonitostí používání peněz a platby samotné a jsou schopni o nich svým jazykem hovořit. Autorka toto hodnotí ryze kladně, jelikož si uvědomuje, že právě pozorováním a všímáním si osvojí a nabydou vhodné návyky, které ve svém budoucím životě uplatní.

Některé jejich představy a názory jsou ovlivněny médii (reklamou), nad některými tématy kriticky nepřemýšlí, což autorka připisuje jejich nízkému věku a obecné nezkušenosti s touto oblastí.

2) Jsou žáci schopni identifikovat různé formy peněz a vysvětlit fungování banky či obchodu?

Z výzkumného šetření dle předpokladu vyplynulo, že respondenti nejlépe znají hotovostní peníze, s jejichž používáním mají všichni osobní zkušenost. Znají název platidla své země a nominální hodnoty i vzhled všech českých mincí a bankovek.

Respondenti vykazují základní orientaci v názvech platidel cizích zemí. Nejčastěji zmiňovali platidla zemí, které osobně navštívili, případně peníze s ČR přímo sousedících států. Někteří byli schopni identifikovat měny, které jim autorka během výzkumného šetření předložila, a přiřadit je k zemi, ve které platí. Určit nominální hodnotu všech předložených platidel jim nečinilo problém.

Všichni respondenti popsali proces platby kartou, použili při tom svůj jazyk. Autorce vyjmenovali možná rizika platby kartou, na co si musí majitel karty dát pozor, a opatření, jak minimalizovat riziko jejího zneužití. Někteří z nich znali bezkontaktní kartu, vysvětlili postup při platbě s ní.

Banku respondenti popsali jako budovu, kde jsou peníze. Největší část z dotazovaných uvedla, že se peníze do banky dávají z důvodu bezpečnosti uložených peněz, ostatní jmenovali ukládání peněz do banky při jejich nadbytku.

Více než polovina dětí si myslí, že s penězi v bance nedochází k žádné aktivitě, a když ano, tak pouze ze strany majitele účtu, který s nimi může zacházet. Méně než polovina respondentů se domnívá, že banka s penězi svých klientů dále manipuluje a nakládá.

Minimum dotazovaných má představu o původu zisku banky i přes to, že chápou, že banka své zaměstnance platí, a že poskytuje svým klientům

určité finanční služby. Někteří z nich jmenovali, že by si raději půjčili peníze od svých rodičů, protože bance by museli platit peníze navíc. Z tohoto lze usuzovat, že si část respondentů uvědomuje spojitost půjčky a úroku, ovšem nejsou ho schopni identifikovat jakožto jeden ze zdrojů příjmu bankovní instituce.

Ukázalo se také, že několik respondentů nemá propojené představy o bankovním účtu jako omezeném zdroji peněz. Tyto odpovědi vycházely z představy, že si kdokoli kdo vlastní platební kartu, může čerpat z účtu hotovost neomezeně.

Mezi nejčastější zdroj peněz plynoucích na účet respondenti zmiňovali samotné majitele účtu a zaměstnavatele, kteří poukazují peníze svým zaměstnancům. Další odpovědi se vyskytovaly velmi sporadicky a dokazovaly nevyvinuté dětské představy.

Dotazovaní dokáží popsat jednotlivé faktory, které hrají roli ve stanovování cen v obchodech. Každý respondent jmenoval určité faktory, které byly podle jeho mínění nejdůležitější. Velmi často se objevil ve výpovědích více než jeden faktor.

Respondenti mají představu o tom, že určitá část peněz z obratu obchodu se stane ziskem pro majitele obchodu a další peníze musí použít na chod provozovny. Někteří jmenovali peníze nutné na energie a nájem, velká část dotazovaných také zmínila mzdy zaměstnanců obchodu.

Jako zajímavý vidí autorka fakt, že děti mají sice představu o limitech vybírání peněz z bankomatu, nemají však představu o limitech platby kartou. Nemají propojené představy o tom, že se čerpají peníze ze stejného jednoho bankovního účtu, ať se jedná o platbu kartou či o výběr z bankomatu.

3) Mají žáci zájem o pochopení zákonitostí finanční oblasti?

Vzhledem k zájmu, se kterým respondenti s autorkou během individuálních rozhovorů sdíleli své představy a pojetí, tazatelka usuzuje, že mají o tuto problematiku zájem. Doplňující otázky pro ně byly motivací přemýšlet o daných tématech do hloubky a rozvíjet tak jejich výpovědi. Někteří dotazovaní také během rozhovoru kladli autorce otázky, což lze přisuzovat jejich zaujetí a zájmu o tématu přemýšlet a hovořit.

4) Jsou respondenti schopni kriticky myslet o finančních produktech a službách, které se na trhu vyskytují?

Z průběhu výzkumného šetření vyplynulo, že jsou určitá témata z finanční oblasti, nad kterými děti mladšího školního věku dokáží kriticky přemýšlet, a na základě informací a zkušeností, které mají, je vyhodnocovat, tvořit a obhajovat vlastní názory. Jedná se především o témata, se kterými mají vlastní zkušenost, a to například o možnostech platby a jejich jednotlivých výhodách a rizicích, stanovování cen v obchodech a nejčastěji poskytovaných bankovních službách.

Výzkumné šetření identifikovalo oblasti, o kterých respondenti mladšího školního věku mají naivní nebo nepropojené představy. Autorka shledává důležitým, aby tyto identifikované nedostatky byly postupně odstraňovány. Z odpovědí na jednotlivé otázky šetření lze též konstatovat, že si respondenti v určitých tématech a názorech protiřečili, což svědčí o nepropojených představách, kdy odpovědi nejsou kompatibilní. Ukázalo se, že dotazovaní rozumějí pouze fragmentům a nikoliv celým strukturám daných témat.

---

poznámka autorky:

Na základě malého počtu respondentů tohoto výzkumného šetření není vhodné vyvozovat obecnější závěry. Autorka však navrhuje, aby byly na základě výzkumných otázek vyvozeny hypotézy, které by bylo možné na statisticky reprezentativním vzorku ověřit. Potvrzením či vyvrácením těchto hypotéz by bylo možné odhalit a popsat výchozí podmínky pro kvalitní a efektivní ekonomické vzdělávání na 1. stupni.

7 Doporučení

Tato kapitola představí doporučení pro výuku, která autorka práce považuje za přínosná v rámci rozvoje ekonomického myšlení žáků mladšího školního věku a jejich motivace k dalšímu vzdělávání v této oblasti.

Při navrhování jednotlivých činností čerpala autorka především ze svých pedagogických zkušeností získaných studiem a soustavnou praxí.

- Autorka doporučuje pracovat s reálnými materiály, ve kterých budou děti vyhledávat informace, analyzovat je a hodnotit. Žáci se tak seznámí právě s těmi materiály, na základě kterých se budou jednou v reálném životě rozhodovat (nabídková brožura, smlouva apod.).
- Jako důležitou vidí autorka kritickou práci s reklamami v médiích (ověřování informací, které jsou lidem v reklamách sdělovány, mediální triky apod.).
- K propojování představ o fungování obchodu, funkce velkoobchodu, dodavatelů a ostatních faktorů, které mají vliv na cenu zboží, by autorka navrhovala hraní rolí, které by osvětlovaly jednotlivé kroky fungování. Žáci by měli jasné instrukce a v rolích by se střídali.
- Pro formování správné představy o fungování banky by autorka doporučovala jako vhodné řešení exkurzi do banky, kde by děti zjistily, jak taková banka vevnitř vypadá. Erudovaný člověk by dětem mohl vysvětlit, jak banka funguje a odpověděl jim na jejich otázky.
- Ve vyšších ročnících by podle výzkumnice bylo vhodné zařadit slovníček odborných finančních pojmů (úměrný věku žáků), díky němuž by si prohloubili a rozšířili již nabité znalosti.

8 Závěr

V současné době je finanční gramotnosti a finančnímu vzdělávání věnována větší pozornost. Tento fakt je dán především z důvodu uvědomění si důležitosti ekonomického vzdělání pro každodenní život občanů, ochrany před možnými ekonomickými nástrahami či schopnosti rozhodování se a orientace v této problematice.

Jak bylo zmíněno již v úvodu této práce, úroveň finanční gramotnosti je jak u nás tak ve vyspělých ekonomikách na špatné úrovni. Je tedy nutné pracovat na jejím zvyšování. Svůj vliv na význam finanční gramotnosti má v současné době též probíhající finanční krize, která umocňuje odpovědnost jednotlivce a nároky na správné rozhodování.

Finanční vzdělávání by proto mělo začít už v mladším školním věku, kdy by se žáci měli seznámit s obsahem učiva, který je odpovídající jejich věku a je definován ve Standardech finančního vzdělávání. Souběžně s finančním vzděláváním žáků by mělo probíhat kvalitní vzdělávání pedagogů. Pro učitele je důležité se správně orientovat v široké nabídce projektů, kurzů a seminářů s ohledem na vhodnost jejich využití pro výuku.

Tato práce měla za cíl analyzovat ekonomické myšlení žáků 1. stupně ZŠ a na základě identifikovaných nedostatků navrhnout doporučení vedoucí k zefektivnění výuky.

V teoretické části se autorka zaměřila na analýzu současného stavu zkoumání ekonomických představ dětí primární školy a zakotvení finančního vzdělávání. Tato část též představuje a shrnuje vybrané učební materiály a programy současného finančního vzdělávání v ČR a charakterizuje též teoretická východiska vzdělávání.

Praktická část v sobě zahrnuje realizaci kvalitativního výzkumného šetření, v rámci něhož autorka analyzovala dětské představy a pojetí vybraných ekonomických oblastí. Během polostrukturovaných individuálních rozhovorů autorka vedla s dětmi dialog, zaznamenávala a vyhodnocovala jejich názory a představy.

Na základě realizovaného výzkumného šetření byla identifikována témata, která jsou pro dotazované žáky problematická, díky nimž autorka navrhla potřebná opatření formou souboru doporučení, která poslouží ke zlepšení orientace, zvýšení povědomí a získání nových znalostí v oblasti finanční gramotnosti a vzdělávání.

Přehled literatury

[1] KOSÍKOVÁ, V. *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. Praha: Grada, 2011. str. 272. ISBN 978-80-247-2433-1

[2] MAŇÁK, J., ŠVEC, V. *Výukové metody.* Brno: Paido, 2003. str. 219. ISBN 80-7315-039-5.

[3] ZORMANOVÁ, L. *Výukové metody v pedagogice: S praktickými ukázkami*. Praha: Grada, 2012. str. 114. ISBN 978- 247- 4100-0,

[4] CAKIRPALOGLU, P. *Úvod do psychologie osobnosti.* Praha: Grada, 2012. str. 224. ISBN 978-80-247-4033-1

[5] HELUS, Z. *Úvod do psychologie, Učebnice pro střední školy a bakalářská studia na VŠ.* Praha: Grada, 2011. str. 320. ISBN: 978-80-247-3037-0

[6] ČINČERA, J. *Práce s hrou - pro profesionály*. Praha: Grada, 2007. str. 115. ISBN 978-80-247-1974-0

[7] DOULÍK, P., Škoda, J. *Psychodidaktika.* Praha: Grada, 2011. str. 208, ISBN 978-80-247-3341-8

[8] ČERNOHORSKÝ, P.; TEPLÝ P. *Základy financí.* Praha: Grada, 2011. str. 304. ISBN 978-80-247-3669-3

[9] ŠRÉDL, K. *Ekonomika pro pedagogy: Ekonomika a rodina*. Praha: Univerzita Karlova Pedagogická fakulta, 2001. str. 217. ISBN 8072900382

[10] DVOŘÁKOVÁ, Z., SMRČKA, L., a kol. *Finanční vzdělávání pro střední školy. Se sbírkou řešených příkladů na CD.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. str. 336. ISBN 978-80-7400-008-9.

[11] SKOŘEPOVÁ, E. *O penězích a hospodaření s Kačkou a Filipem*. 2010. Praha: Fragment, str. 64. ISBN: 80-253-1123-3

[12] JAKEŠ, P. *Finanční gramotnost pro první stupeň základní školy*. Praha: Fortuna, 2011. str. 47. ISBN: 978-80-7373-087-1

[13] BAILEY, G. *Poznáváme peníze*. EDIKA. 2013. str. 192. ISBN: 9788026601531

[14] Tiskové centrum České spořitelny. *Peníze nebo život.* Praha, 2013. str. 34

[15] ŠULC, P. *Naučme se hospodařit*, Praha: Pierot, 2013. str. 76. ISBN 978-80-7353-338-0

[16] BARRETT, M. D., BUCHANAN-BARROW, E. *Children's Understanding of Society*. Hove: Psychology Press, 2005. str. 323. ISBN 1-84169-298-0

[17] FAIGENBAUM, G. *Children's Economic Experience: Exchange, Reciprocity and Value*. Buenos Aires: LibrosEnRed, 2005. str. 283. ISBN 1-59754-028-5

[18] VYSKOČILOVÁ, E.; MORGADO, L. *Rozumí české děti ekonomickým pojmům a vztahům podobně jako portugalské děti*. Praha: Československá psychologie, 44. 2000. 6, 528-537. ISSN: 0009-062X

[19] REICHEL, J*. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. str. 184. ISBN: 978-80-247-3006-6

[20] ŠVAŘÍČEK R., ŠEDOVÁ K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.* Praha: Portál, 2010. str. 384. ISBN: 978-80-7367-313-0

Elektronické publikace

[21] MŠMT. *Systém budování finanční gramotnosti* [online]. Praha. ©2007. [cit 2014-05-05]. V době vypracování práce dostupné z ww.nuov.cz/uploads/SBFG_finalni_verze.pdf

[22] VÚP. *Finanční gramotnost ve výuce* [online]. Praha. ©2011. [cit 2014-02-02]. V době vypracování práce dostupné z http://www.vuppraha.cz/wpcontent/uploads/2011/11/Financni_gramotnost_ve_vyuce_definitivni.pdf

[23] MFČR. *Strategie finančního vzdělávání* [online]. Praha. ©2007. [cit 2014-05-02]. V době vypracování práce dostupné z http://www.vzdelavani2020.cz/images_obsah/dokumenty/knihovna-koncepci/financni-vzdelavani/strategie_fin-vzdelavani_cr_200710.pdf

[24] MF. *Finanční vzdělávání* [online]. Praha. ©2007. [cit 2014-05-02]. V době vypracování práce dostupné z http://www.mfcr.cz/cs/o-ministerstvu/vzdelavani/financni-vzdelavani/zakladni-informace

[25] Základní škola 8.května 63. *Pedagogický konstruktivismus* [online]. Šumperk. ©1990 – 2013. [cit 2014-05-02]. V době vypracování práce dostupné z http://www.hluchak.cz/ssp/4_programy_konstruktivismus.html

[26] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha. ©2013. [cit 2014-05-02]. V době vypracování práce dostupné z http://digifolio.rvp.cz/view/artefact.php?artefact=46483&view=6443

[27] MF, MŠMT, MPO. *Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. Praha. ©2010. [cit 2014-05-02]. V době vypracování práce dostupné z http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani-2010

[28] MF, MŠMT, MPO. *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách* [online]. Praha. ©2007. [cit 2014-05-02]. V době vypracování práce dostupné z http://www.nuov.cz/uploads/SBFG_finalni_verze.pdf

[29] Evropská společenství. *Strategie spotřebitelské politiky EU 2007- 2013* [online]. Praha. ©2007. [cit 2014-02-02]. V době vypracování práce dostupné z http://ec.europa.eu/consumers/overview/cons_policy/doc/cps_0713_cs.pdf

[30] NÚOV. *Finanční gramotnost* [online]. Praha. ©2008. [cit 2014-03-02]. V době vypracování práce dostupné z http://www.nuov.cz/uploads/Financni_gramotnost_obsah_a_priklady_z_praxe_skol.pdf

[31] Masarykova Univerzita Centrum občanského vzdělávání. *Analýza finančního, občanského a právního vzdělávání pro specifické skupiny dospělé populace* [online]. Brno. ©2012. [cit 2014-06-06]. V době vypracování práce dostupné z http://www.obcanskevzdelavani.cz/uploads/b29fbfc2ff9589e2effeb2c5ba32f9b1c34dae2e_uploaded_cov2012-fingram-analyza_financniho_obcanskeho_a_pravniho_vzdelavani_final.pdf

Elektronické zdroje

[32] Junior achievement. *Jacr.cz* [online]. [vid. 2014-02-03]. Dostupné z www.jacr.cz

[33] Finanční vzdělávání- společný vzdělávací projekt finančních asociací a MFČR. *Financnivzdelavani.cz* [online]. [vid. 2014-01-05]. Dostupné z www.financnivzdelavani.cz

[34] Spořínek. *csas.cz/sporinek* [online]. [vid. 2014-03-03]. Dostupné z www.csas.cz/sporinek

[35] Rozumíme penězům- aisis. *rozumimepenezum.cz* [online]. [vid. 2014-05-04]. Dostupné z www.rozumimepenezum.cz

[36] Finanční gramotnost do škol. *financnigramotnostdoskol.cz* [online]. [vid. 2014-03-04]. Dostupné z www.financnigramotnostdoskol.cz

[37] Generation Europe Foundation Czech Republic. *generationeurope.cz* [online]. [vid. 2014-02-03]. Dostupné z http://www.generationeurope.cz/cs/projekty/finanni-gramotnost

Seznam tabulek

Tab. 1: **Standardy finanční gramotnosti pro základní vzdělávání**
Tab. 2: **Četnost odpovědí – tisk a vydávání peněz**

Seznam obrázků

Obr. 1: **Schéma systémů kurikulárních dokumentů**
Obr. 2: **Kategorie odpovědí – možnosti platby**
Obr. 3: **Kategorie odpovědí**

Seznam grafů

Graf 1: **Četnost odpovědí – používání peněz**
Graf 2: **Četnost odpovědí – zdroj peněz**
Graf 3: **Četnost odpovědí – možnost platby korunami v zahraničí**
Graf 4: **Četnost odpovědí – cizí měny**
Graf 5: **Četnost odpovědí – název země a tamního platidla**
Graf 6: **Četnost odpovědí – původ peněz**
Graf 7: **Četnost odpovědí – způsob identifikace bankovek**
Graf 8: **Četnost odpovědí – peníze z pokladny**
Graf 9: **Četnost odpovědí – původci peněz na účtu**
Graf 10: **Četnost odpovědí – důvod ukládání peněz do banky**
Graf 11: **Četnost odpovědí – aktivita uložených peněz**
Graf 12: **Četnost odpovědí – půjčování peněz**
Graf 13: **Četnost odpovědí – motivace poskytování fin. služeb**
Graf 14: **Četnost odpovědí – původ zisku banky**

---

pozn.: Grafy, obrázky a tabulky v diplomové práci bez uvedeného zdroje vypracovány autorkou práce na základě provedeného výzkumného šetření.